

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

4 | 2025

8. 11. | členská schůze ČSO, Česká Třebová; vcpcso.cz/konference-2025
 15. 11. | Podzimní brigáda na Kosteliskách; birdlife.cz/akce-v-parku-kosteliska
 15. 11. | Podzimní brigáda na Rzech; birdlife.cz/akce-v-parku-rzy
 29. 11. | Podzimní členská schůze Jihomoravské pobočky ČSO, Brno; jimpco.cz
 29. 11. | Členská schůze Jihočeského ornitologického klubu, České Budějovice; jok.cso.cz
 9.–11. 1. | Osmý ročník sčítání ptáků na krmítkách; ptachodinka.cz
 leden a únor | Vycházky ke Světovému dni mokřadů na mnoha místech republiky; birdlife.cz

Vánoce s ČSO

Pro vaše blízké i pro ptáky

Stolní kalendář

Plyšáci s ekologickou a bezpečnostní atestací

Dřevěná dekorace Wildlife Garden

Ptačí rok
Schůzeptí díků z dvorů a háněcí

Přání s ptačími motivy

Nekonečný diář s obrázky a básněmi

obchod.cso.cz

Přemýšlíte o smysluplném dárku?

Máte ve svém okolí někoho, kdo miluje ptáky a přírodu? Potěšte ho dárkem, který má skutečný smysl – členstvím v ČSO! Obdarovaný se stane součástí komunity lidí, kteří aktivně podporují ochranu ptáků a jejich prostředí. Navíc získá spoustu výhod – časopis *Ptačí svět*, možnost účastnit se exkurzí, vycházek či seminářů, slevu v obchodě ČSO a mnoho dalšího. Na přání vám rádi vystavíme dárkový certifikát.

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXXII, číslo 4/2025

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO), Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: Alena Kivaňová, šéfredaktorka, e-mail: klvanova@birdlife.cz; Jaroslav Cepák, Gabriela Dobruská, Lucie Hošková, Barbora Kaminiecká, Jiří Sládeček, Věra Sychrová, Zdeněk Vermouzek, Lukáš Viktor. **Grafický návrh a sazba:** Jiří Kaláček (www.kalacek.cz).

Jazyková korektura: Milan Bronclík. **Tisk:** dhMedia, spol. s r. o., Praha.

Na obálce: Jeřábí popelaví (*Grus grus*) na snímku Martina Grossmana.

SOS/BirdLife
SLOVENSKO

Ornitologická konference

k 100. výročí České společnosti ornitologické a Slovenské ornitologické spoločnosti

Brno, 16.–18. 10. 2026

Besední dům a Ekonomicko-správní fakulta
Masarykovy univerzity

Rezervujte si termín, těšíme se na vás!
Registraci otevřeme na jaře 2026.

Sojkovec *Pterorhinus ruficeps*, jeden z endemitů Tchaj-wanu, kterého určitě uvidíme | Foto: Kuan-Chieh Hung

V novém roce za ptáky s ČSO

- Tchaj-wan** | 4.–17. 3. | letecky
Ptačí park Josefovské louky | 28. 3. | autobusem
Extremadura, Španělsko | 25. 4. – 3. 5. | letecky
Mongolsko | květen–červen | letecky
Polsko – Biebrzanský národní park | květen–červen | autobusem
Ptačí park Střimická výsypka | červen | autobusem
Rakouské Alpy a návštěva firmy Swarovski Optik | červenec | autobusem
Ptačí park Rzy | září | autobusem
Expedice Francouzská Guyana | září–říjen | letecky
Maďarsko – NP Hortobágy | 1.–4. 10. | autobusem

birdlife.cz/exkurze

Toto číslo vyšlo 18. 11. 2025. Uzávěrka příštího čísla je 23. 12. 2025. Vyjde v únoru. Inzerce a pokyny pro autory na adrese šéfredaktorky.

Zaregistrováno u MK ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525. Vychází čtyřikrát ročně. Pro členy ČSO zdarma, roční předplatné 400 Kč objednávejte na obchod.cso.cz. Ke stažení v pdf na cso.cz/ptaci-svet.

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti. Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 8000 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje je motto „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

ČSO je odborná organizace. Proto se musí ozvat, když je to potřeba

Na začátku října jsem rozeslal členům ČSO informaci, že se chystá demonstrace proti tomu, aby se do čela ministerstva životního prostředí postavil člověk, který otevřeně popírá vědecké poznání. Demonstrace se nakonec zúčastnilo víc než pět tisíc lidí. Kolik z nich bylo členů ČSO, nevím. Ale vím, že reakcí jsem očekával víc – ať už pozitivních, nebo negativních. A je to tak nakonec správně, protože rozhodující nejsou internetové disputace, ale osobní postoje a činy každého z nás.

ČSO vždycky byla, je a bude apolitická, její členy spojuje zájem o ptáky, jejich výzkum a ochranu. I v tomto kontextu je třeba chápat onu informaci o demonstraci – jako informaci o dění v reálném světě, se kterou každý ze členů naloží sám podle svého vědomí a svědomí. A ČSO stále zůstává odbornou organizací, která se ozve, když by mělo být ignorováno vědecké poznání, když by politická rozhodnutí uškodila ptákům a přírodě.

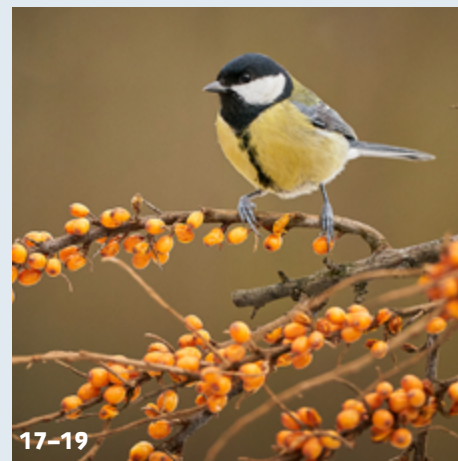
Sami členové, dobrovolní spolupracovníci Liniového sčítání druhů, totiž přispívají svým střípkem k poznání ničivého rozsahu aktuálně probíhající změny klimatu. Jen díky nim víme, že změna klimatu dopadá na české ptactvo každým rokem silněji. Ať již tedy bude nakonec ministrem životního prostředí kdokoli, závažné dopady klimatické změny vidíme všude kolem sebe – od ubývajících kosů horských, lindušek horských i budníčků větších přes častá krupobití ohrožující čápaty na vysokých komínech po ničivé povodně a neméně ničivá sucha. Jakkoli je těžké a složité najít cesty a politickou shodu na tom, jak situaci nejlépe řešit, metoda pštroší hlavy v písku – tedy popření vědecky mnohokrát potvrzeného faktu, že současnou změnu klimatu způsobili lidé – je evidentně tou nejhorší variantou.

Ostatně, naše fyzické zdraví bude závislé na vodě, vzduchu a jídle – tedy na přírodních produktech – stejně jako naše psychické zdraví na ptačím zpěvu a zelených stromech. To jsou tak zásadní věci, že se na nich shodují moderní věda i selský rozum – bez ohledu na to, zda je zrovna nějaký politik popírá, nebo ne. A organizace s osmi tisíci členy a dalšími tisíci podporovateli, které spojuje láska k ptákům, přírodě a vědeckému poznání, kteří tuto organizaci demokraticky řídí a její činnost financují vlastními penězi, je tou nejlepší zárukou, že chránit ptáky a obnovovat přírodu budeme i nadále bez ohledu na politické kotrmelce. ▴

Zdeněk Vermouzek,
ředitel ČSO

Foto: Ludmila Korešová

Ilustrace: Jan Hošek; foto zleva doprava: Denis Matthey, Gabriela Dobruská, Martin Grossman, Jean-Richard Snoer

Úvodník

1 | Zdeněk Vermouzek

Z terénu i z kanceláře

3 | Tereza Valchářová

Co přinesl poštovní holub

- 4 | Podpora hnízdění ptáka roku na Loučenském potoce / Kateřina Rybová
 5 | Překvapení roku? Břehouš rudý v centru Prahy / Jan Studecký
 5 | Vlaštkovky zahnízdily v budce pro rehky / Jaromír Kříž a Jiří Šafránek

Z ptačích parků

6-7 | Podzimní dění v ptačích parcích / Tereza Valchářová, Martin Bacílek a správci parků

Letem ptačím světem Báry Kaminiecké

- 8 | Návrat rybáka čínského do Malajsie
 8 | Mandelík Rory spojil kontinenty
 9 | Toronto – tady umíme žít s kormorány

Z domova

10-11 | Zajímavá pozorování od července do října / Jan Studecký a Jan Grünwald

Zajímavosti z ptačí říše

12-15 | Dlouhodobé sledování hus velkých a jeho smysl / Lukáš Hamáček, Michal Podhrázký, Pavel Albert

16 | Jak si sýkory rozdělují les / Alena Klvaňová

16 | Nechte listí ležet, pomůžete hmyzu i ptákům / Alena Klvaňová

Objektivem

17-19 | Cestou lásky a úcty k přírodě / Martin Grossman

Rady, tipy, návody

20-22 | Zakládáme zahradní jezírko / Denis Matthey

Poznáte...?

23-25 | Podzimní jespáci / Ondřej Ryška a Jan Hošek

Mladým ornitologům

- 26 | Kruhlavky hlavolamy / Vladka Sládečková
 26 | Poleť se mnou do přírody / Gabriela Dobruská

Ptačí svět v říši umění

27 | Bažant mezi okrasou a lovem / Daniel Razím

Zajímavosti z ptačí říše

28-29 | Kde zimují lindušky lesní? / Tomáš Brinke

Rozhovor

30-33 | Pozorování ptáků je nejpřirozenější cestou k pochopení přírody. Rozhovor s Vojtěchem Brlíkem / Alena Klvaňová

V ohrožení

- 34 | Masové vybíjení kormoránů ryby nezachrání / Alena Klvaňová
 36-37 | Miliony ptáků stále umírají, navzdory dohodám / Alena Klvaňová

Ze života ČSO

- 38-39 | Mapování (nejen) konipasů horských v Praze / Lukáš Viktora a Katarína Slabeyová
 39 | Letošní Týden skleněného zabijáka odhalil rekordní počet případů / Ludmila Korešová
 40-41 | Poslechněte si Ptačí řeči / Alena Klvaňová, Petr Voříšek, Jakub Hrouda a Ludmila Korešová
 42 | Pomáhají ptákům za života – a chtějí i po něm / Lucie Hašková
 43 | Do ptačích parků za poznáním / Gabriela Dobruská
 44-47 | Národní park Everglades: birdwatching v říši aligátorů / Jaroslav Valenta

Za ptáky do světa

† Břeněk Michálek přebírá ocenění od generální ředitelky E.ON Česká republika Claudie Viohl a přijímá gratulaci od moderátora Martina Veselovského | Foto: E.ON

✧ Lelkování a odchytu netopýrů se na Mnišských loukách zúčastnilo kolem stovky návštěvníků. Mnozí využili kouzelnou noční atmosféru a v ptačím parku přespali ve stanech nebo autech. | Foto: Petr Šrámek

→ Kromě netopýrů obdivovali i lelka lesního | Foto: Martin Bacilek

• **Sloučením e-shopu ČSO se Zelenou domácností vznikl nový Obchod ČSO.** Nyní najdete veškeré produkty z obou původních obchodů pohodlně a na jednom místě. Nový e-shop obchod.cso.cz navíc nabízí přehlednější nabídku i vyšší uživatelský komfort.

• **ČSO zvítězila s projektem ptačích parků v 17. ročníku prestižní soutěže E.ON Energy Globe** a získala titul nejlepšího ekologického projektu roku. Z přihlášených 216 projektů nominovala odborná porota složená ze zástupců Akademie věd šest projektů do soutěžního finále a o celkovém vítězi rozhodla veřejnost v online hlasování. Slavnostní vyhlášení výsledků proběhlo 6. září na Ekofestivalu v Brně. Hlavní cenu 500 tisíc korun využijeme k dalšímu rozvoji ptačích parků.

• **Dne 17. září proběhlo školení pracovníků Agentury ochrany přírody a krajiny ČR zaměřené na téma nelegálního nakládání se zvláště chráněnými druhy,** ve kterém psovodkyně ČSO Klára Hlubocká seznámila účastníky s postupy při vyšetřování ptačí kriminality.

• **ČSO se během září zapojila do evropské kampaně #HandsOffNature.** Ta varuje před hrozbou oslabování zákonů na ochranu přírody v EU pod záminkou „zjednodušení“ legislativy. Zapojilo se do ní téměř 200 000 občanů z celé Evropy. Společně dali najevo, že ochrana přírody musí zůstat pevnou součástí evropské politiky a nesmí být obětována krátkodobým ekonomickým zájmem.

• **Intenzivně pracujeme na přípravě Národního plánu obnovy přírody.** S partnerskými organizacemi jsme sestavili zprávu o stavu příprav tohoto zásadního dokumentu a naši zástupci v pracovních skupinách usilují o to, aby byl plán kvalitní, vědecky podložený a přírodě skutečně prospěl. V mezinárodním srovnání si rozhodně nestojíme špatně, i když při pohledu zevnitř víme o mnoha věcech, které by měl český stát dělat lépe.

• **S končící vládou, jako už mnohokrát, skončila naděje na aktualizaci seznamu zvláště chráněných druhů.** Je smutné, že stát není schopen reagovat na vývoj a přírodu chránit podle předpisů reflektujících stav před více než 30 lety.

• **Od 3. do 14. listopadu je v pražském Kampusu Hybernská k vidění výstava Pasti na ptáky.** Výstava organizovaná hlavním městem Praha a Českou koalicí pro ochranu biodiverzity ve spolupráci s ČSO je součástí stejnojmenné osvětové kampaně a prostřednictvím uměleckého videa s předními českými tanečníky upozorňuje na zbytečné úhyny ptáků.

Z terénu i z kanceláře

• **Na konci srpna jsme ve třech ptačích parcích uspořádali komentované vycházky za noční přírodou.** Na Josefovských loukách, Mnišských loukách a na Zbudovských blatech se návštěvníci seznámili s životem netopýrů, lelků, kvačků a dalších nočních živočichů.

• **Festival ptactva přilákal o prvním říjnovém víkendu více než 1100 účastníků, kteří během 43 vycházek dohromady pozorovali 18 391 ptáků.** Do mezinárodního 33. ročníku EuroBirdwatch se zapojilo 34 partnerských organizací, jež dohromady uspořádaly 834 akcí. Zúčastnilo se jich více než 27,5 tisíce lidí, kteří pozorovali přes 2,8 milionu ptáků na cestě do zimovišť.

• **Představili jsme novou mapu citlivosti ptáků vůči výstavbě větrných elektráren v Česku.** Nevhodně umístěné elektrárny mohou mít závažné dopady na ptačí populaci, ať už z důvodu kolizí s lopatkami turbín, rušení hnízdění, nebo fragmentace přirozených biotopů. Účelem mapy je identifikovat rizikové oblasti a pomoci státu, samosprávám i soukromým investorům plánovat rozvoj obnovitelných zdrojů energie tak, aby se negativní dopad na ptáky minimalizoval.

Podpora hnízdění ptáka roku na Loučenském potoce

Ráda bych se podělila o zkušenosti s rozšiřováním hnízdních možností konipasů horských v okrese Teplice, k němuž mě podnítila výzva v *Ptačím světě*.

Na začátku roku jsem s Povodím Ohře a vlastníkem pozemků, na nichž se nacházejí mostní konstrukce, řešila možnost instalace budek pro konipasy horské. Ti se na daném vodním toku již objevovali, ale v malém počtu.

Po schválení všech zúčastněných stran jsem umístila čtyři budky na čtyři různé mosty podél toku. Jedna z nich byla dřevocementová polobudka typu 2HW značky Schwegler. Zbylé tři budky vyrobil můj manžel z cementotřískových desek CETRIS a dřevěných hranolů. Jedna

z nich, o rozměrech 20 × 20 × 40 cm, byla v polovině rozdělena tak, aby poskytovala hnízdní prostor z obou stran.

Budky jsem pravidelně kontrolovala každý týden. Když jsem zjistila, že je konipasi horští začali obsazovat, měla jsem velkou radost. Díky tomu jsem mohla pozorovat, že konipasi horští si pro každé hnízdění stavějí nové hnízdo – do starého se nevraceli ani jednou. Jednou si ptáci pro druhé hnízdění vybrali výtokovou trubku v konstrukci mostu, protože budka obsahovala staré hnízdo z prvního hnízdění. Bohužel při silných deštích pravděpodobně došlo k většímu průtoku vody a mláďata z trubky opustila hnízdo předčasně.

Budky jsem následně vyčistila, a jakmile ptáci zjistili, že jsou opět volné, vytvořili si v nich nové hnízdo pro třetí hnízdění. Pro příští hnízdní sezonu

- Dřevocementová budka Schwegler 2HW pod mostní konstrukcí. První hnízdění zde proběhlo během dubna, kdy bylo vyvedeno šest mláďat. Ve druhé polovině června si konipasi postavili nové hnízdo pro třetí hnízdění. Ačkoli seděli na vejcích, žádné mláďe jsem později nezaznamenala – toto hnízdění tak zřejmě nebylo úspěšné.
- ✓ Uzávěřená polobudka vlastní výroby z cementotřískových desek CETRIS o tloušťce 8 mm má otevíratelnou přední stěnu, v jejíž horní části zůstává úzký vletový otvor.
- ✓ Mláďata z prvního hnízdění; 19. dubna 2025. Otevřená budka z desek CETRIS je opatřena zarážkou bránící vypadnutí hnízda. Rozměr hnízdního prostoru je 20 × 20 × 20 cm. Během dubna zde pár vyvedl čtyři mláďata, na začátku července při třetím hnízdění pak ještě další dvě. Tuto dvojbudku považuji za nejvhodnější z hlediska výběru požadované strany a počtu hnízdních možností. Mláďata z ní také měla lepší výhled ven. Druhé hnízdění probíhalo v trubce mostní konstrukce.
- ✓ Pohled do uzávěřené polobudky s odklopenou přední stěnou. Vnitřek dvou stěn zde byl opatřen dřevěnými hranoly, aby se pak mláďata snáze dostala ven. Budka byla umístěna na boční straně mostní konstrukce. Hnízda obsahovala kromě chlupů, mechu, větviček, peří, trávy a listů také kousky igelitů nebo sítky. Hnízdní materiál jsem po vyvedení mláďat odstranila a konipasi si pro další hnízdění postavili nové; 10. června 2025.
- ✓ Mláďata po opuštění hnízda ve výtokové trubce mostní konstrukce; 6. června 2025. Seděla na kamenech pod mostem na okraji vodního toku, poblíž hnízda. Oba rodiče je každou chvíli krmili. Budky je vhodné umisťovat právě na mostech, pod kterými je kus odhaleného dna. Jednu budku jsem měla umístěnou nad plným korytem a konipasi v ní nezahnížděli, zřejmě proto, že zde chyběly kameny vyčnívající z vody nebo odkryté části dna, na které by mohli mladí ptáci po opuštění budky bezpečně přistát a kde by rodiče snáze sháněli potravu.

rozšířím počet budek tak, aby byly na každém mostě k dispozici tři hnízdní možnosti – nejen pro konipasy horské, ale případně i pro konipasy bílé. S vlastníkem pozemku, který se spoluprací souhlasil, jsem domluvena na monitoringu a podání informací o využívání hnízdních budek.

Díky této iniciativě se počet úspěšně vyvedených mláďat zvýšil o několik desítek. Mladí konipasi byli následně pravidelně pozorováni podél vodního toku při aktivním vyhledávání potravy. Budky budu pravidelně kontrolovat a podle potřeby čistit, aby byly připravené na další hnízdění.

Byla bych moc ráda, kdyby moje zkušenosti inspirovaly další čtenáře k podobné iniciativě.

**Text a foto Kateřina Rybová,
Lom u Mostu**

Překvapení roku? Břehouš rudý v centru Prahy

Na tahu můžeme narazit na celou řadu bizarních situací. Lesní druhy v kukuřičném poli, mořské druhy na našich rybnících nebo třeba vodní ptáci uprostřed pouště. Vzácného břehouše rudého (*Limosa lapponica*) jsme takto už celkem zvyklí vídat téměř každoročně na březích našich rybníků a nádrží, když se stěhuje ze severské tundry do zimovišť a nad naším územím mu dojdou síly. Je to totiž slavný cestovatel, proslulý schopností přeletět nepřetržitým několikadenním letem i tak velkou vzdálenost, jako je Tichý oceán mezi Aljaškou a Novým Zélandem. Nad rozhodnutím mladého břehouše rudého, kterému zřejmě došly síly nad naším hlavním městem, však zůstává rozum stát. Vybral si malý trávník přímo v centru města, kde okolo něj každý den prosvíštěly tisíce aut po Wilsonově ulici a musel doslova uhýbat procházejícím lidem. Přesto úspěšně z trávníku vytahoval jednu žízalu za

druhou, a posilňoval se tak rychle na další cestu. Nalezen byl 28. září, symbolicky pod pomníkem obětem kolektivizace, jako by chtěl poukázat na to, že nejen lidé, ale i ptáci tímto násilným zásahem do zemědělského hospodaření velice utrpěli. Po několika dnech se přesunul také na trávník parku na Klárově

na Malé Straně, zatímco přístupu k vodě využil v nedalekém přístavišti. Po delší odluce byl nalezen ještě 17. a 18. října na trávníku u Trojského mostu, následně už se po něm slehla zem.

Jan Studecký

† Břehouš rudý při potulkách rušným večerním centrem Prahy | Foto: Jan Studecký

‡ Mladé vlaštovky před opuštěním rehkovníku | Foto: Jaromír Kříž

Vlaštovky zahnízdily v budce pro rehky

Když mi asi před rokem vyprávěl fotograf přírody Jaromír Kříž, že mu doma zahnízdily vlaštovky v ptačí budce pro rehky, nechtělo se mi tomu vůbec věřit. Každý přece ví, že vlaštovky v budkách nehnízdí, že si stavějí vlastní hnízda z bláta, a to uvnitř budov, nejčastěji ve stájích.

Řekl jsem mu, že je to velmi zajímavé a je velká škoda, že hnízdění vlaštovek v budce nenafotil. A tak mi letos snímky mláďat vlaštovek poslal a k nim následující příběh.

„V krytém průjezdu rodinného domu jsem před několika lety zavěsil polobudku pro rehka. Několik let po sobě v ní rehek hnízdil a vyváděl mladé. V roce 2023 však místo rehka zahnízdily v rehkovníku vlaštovky a mladé úspěšně vyvedly. V loňském roce rehek nepřiletěl, polobudka zůstala neobsazená a vlaštovky vyhnízdily v klasických hnízdech, která si postavily v těsné blízkosti.

Letos na jaře se do polobudky opět nastěhoval rehek domácí. Když už krmil mladé, přiletěly vlaštovky. Začaly agresivně nalétávat na rehkovník a snažily se rehka vyhnat. Rehkoví se ale podařilo náletům odolat a mladé úspěšně vyvést.

Po odletu rehků vlaštovky polobudku okamžitě zabraly. Začaly do ní snášet suchou trávu a mech a budovat pro ně

netypické hnízdo v budce. Rehkovník je až nahore pod stropem, a tak jsem nevěděl, jestli snesly vejce. Až za nějaký čas jsem zpozoroval, že krmí mladé. Mláďatům se několikrát podařilo z polobudky vypadnout, tak jsem je vracel zpět. Vše ale dobře dopadlo a tři mladé vlaštovky z hnízda v rehkovníku úspěšně vylétly.“

Jaromír Kříž a Jiří Šafránek

Podzimní dění v ptačích parcích

Poslední měsíce v ptačích parcích přinesly řadu novinek. Na Josefovských loukách jsme začali se stavbou nových pozorovaten, na Mnišských loukách upravujeme biotopy pro bahňáky a z hnízda poblíž Zbudovských blat se podařilo odchovat mládě vzácného břehouše černoocasého.

Na Josefovských loukách rostou nové pozorovatelný

Nejsledovanější aktivitou roku na Josefovských loukách je bezesporu výstavba tří nových pozorovaten a povalového chodníku. Pozorovatelný už rostou a již brzy usnadní návštěvníkům nejstaršího ptačího parku pozorování ptáků i dalších obyvatel mokřadů bez jejich rušení a poskytnou útočiště při nepřízní počasí. Pozorovatelný vznikají neda-leko vstupního areálu v blízkosti řeky Stará Metuje, která je evropsky významnou lokalitou a přírodní památkou se zaměřením na ochranu vážky klínatky rohaté. Z pozorova-telen bude rozhled nejen na řeku, ale i na louky a největší tůň parku.

Pestré prostředí pro ptáky na Mnišských loukách

Na Mnišských loukách jsme během léta a podzimu pracovali na vytvoření pestřejšího a lákavějšího prostředí pro ptáky. Začátkem léta jsme ve spolupráci s místními zemědělci zahájili pastvu krav na levém břehu řeky Ploučnice, abychom zlepšili podmínky zejména pro bekasiny otavní. V pastvině exmoor-ských koní jsme vyřezali několik keřových vrb a posekali jsme také Horní mokřad. Po skončení sezony jsme se pustili i do pásové seče v místních rákosinách a konečně pokosili louky, u kterých jsme záměrně vynechali první seč, aby zde mohli v klidu vyhnízdit chřástali polní.

Návštěvníci Mnišských luk se nyní také mohou zastavit u dvou nových naučných cedulí, ze kterých se dozvědí, jak pastva pomáhá obnovovat pestrost nivních luk, a které je seznámí se skrytým světem rákosin a jejich ptačími obyvateli. Nové cedule poslouží nejen návštěvníkům ptačího parku, ale také studentům během školních exkurzí. Další novinkou jsou dvě dřevěné, ručně vyřezané sochy, které vítají návštěvníky u vstupního areálu do parku. Ty věnoval parku spolek Souznění a vznikly v srpnu během akce Dřevosochání v České Lípě. Poslední novinkou je nová terénní stanice ve vstupním areálu, sloužící jako zázemí pro správu parku.

Pryč s invazním zlatobýlem, užovky vítány

Na Kosteliskách jsme rozšířili pastviny pro krávy uherského skotu, ale také jsme pořídili traktor se sekačkou a hrabačkou, což nám umožnilo značně zefektivnit péči o rozrůstající se území ptačího parku a zabezpečit krmení pro zvířata na zimu. Právě kombinace seče a pastvy se v úživných nivních bioto-pech ovlivňovaných invazními druhy jeví jako dobrá cesta pro obnovu vlhkých luk, které zde v minulosti byly přítomny. Díky třem buvolicím a jejich třem telátkům jsme navíc rozšířili pastvu o skoro 5 ha na novou lokalitu v rámci západní části ptačího parku.

¹¹ S otevřením pozorovaten, které právě vznikají na Josefovských loukách, počítáme již příští rok před začátkem hnízdní sezony | Foto: Břeněk Michálek

¹ U vstupu na Mnišské louky návštěvníky nově vítá socha jeřába popelavého v nadživotní velikosti a lavička, kterou zdobí bekasiny otavní sbírající potravu, kachna divoká a dva skokani | Foto: Josef Rutterle

Během dobrovolnické brigády jsme na konci září vyčistili území od invazních porostů zlatobýlu a náletových dřevin. Byla to dřina, ale na příští rok tak nyní máme nachystáno rozšíření

pastvy o více než pět dalších hektarů. Nově jsme zahájili práce v nivě Šardického potoka, kde jsme začali s likvidací invazních dřevin. Kosteliska byla navíc zařazena do záchranného programu pro užovku stromovou – našeho největšího a nejvzácnějšího hada. V celém Česku existuje pouze pět známých populací tohoto druhu. Díky zařazení do programu budeme moci užovky pravidelně monitorovat a realizovat podpůrná opatření, například líhniště zabezpečená proti predátorům. Již nyní si mohou užovky v parku užívat nový hadník.

Podařilo se odchovat mládě břehouše černoocasého. Mladý pták už míří na zimoviště

Břehouši černoocasí, kteří letos zahníždili poblíž Zbudovských blat, se mláďat nedočkali. I přesto, že jsme se jim ve spolupráci s Jihočeským krajem, místními ornitology a zemědělci věnovali a bedlivě je sledovali, na snůškách obou hnízdících párů si pochutnali predátoři. V jednom případě sice byla předována pouze část snůšky a dvě ze tří vajec zůstala neporušená, rodiče přesto snůšku opustili. Vajíčka si tak převzali do péče odborníci ze zoologické zahrady v Hluboké nad Vltavou a pokusili se je inkubovat v umělé líhni. K naší radosti se z jednoho vejce nakonec vyklubal malý břehouš! Mládě se podařilo úspěšně odchovat a vypustit zpět do přírody. Od vědců z katedry ekologie ČZU v Praze dostal mladý břehouš před vypuštěním satelitní batůžek vybavený malým GPS lokátorem. Podle nejnovějších zpráv se již nachází v Itálii. Přejeme břehoušovi šťastnou cestu a doufáme, že se snad příští rok vrátí zpět ke Zbudovským blatům.

Škola hrou v ptačích parcích

V září jsme v ptačích parcích zahájili nové výukové programy pro žáky základních i středních škol, které kladou důraz na učení prostřednictvím zážitků a poznávání přírodních procesů přímo v terénu. Výuka v přírodě neustále přináší nové podněty, které děti intenzivně vnímají, a díky tomu si je lépe zapamatují. Menší děti zábavnou cestou zjišťují například to, jak se ptáci přizpůsobili životu v mokřadech, zkoumají potravní nabídku v místních tůních a na základě společné hry se snaží pochopit, co jsou ostrůvky biodiverzity a jak důležitou roli hrají v krajině. Starší děti a studenti se učí správně používat určovací aplikace v mobilu a prostřednictvím hry inspirované *Pevností Boyard* se seznamují se zákonem o obnově přírody. V ptačích parcích pak mohou na vlastní oči vidět, jak probíhá obnova přírody v praxi a jak k ní přispívají managementové úpravy, jako je budování tůní a mokřadů, vysekávání náletů a invazních dřevin nebo pastva kopytníků. Více na straně 43.

Monitoring invazních savců

Norek americký, mýval severní nebo psík mývalovitý – tito nepůvodní predátoři představují pro řadu našich ptačích druhů vážnou hrozbu. Rádi si pochutnají na ptačích mláďatech a vejcích a mohou tak citelně ohrozit ptačí populace, zejména na zemi hnízdících druhů. Navíc představují riziko také pro obojživelníky, plazy a další drobné živočichy. V ptačích parcích, kde se daří mnoha vzácným a chráněným druhům, mohou tito predátoři napáchat značné škody. Proto jsme v mokřadních parcích zahájili monitoring zaměřený jak na vybrané druhy ptáků, tak na invazní savce. Cílem je vytvořit jednotné a účinné

¹¹ Čerstvě vylíhlé kuře břehouše černoocasého z částečně predované snůšky nedaleko Zbudovských blat | Foto: Monika Tesařová

¹ Břehouši byl při vypuštění nasazen geolokátor, díky němuž ho můžeme sledovat na cestě na africká zimoviště | Foto: Martin Sládeček

metodické postupy pro jejich sledování. Pomohou nám při tom moderní technologie, například fotopasti, díky nimž získáme přehled o tom, které druhy se v dané lokalitě pohybují. ▲

Tereza Valchářová, Martin Bacílek a správci parků

Srdečně děkujeme všem individuálním, nadačním i firemním dárcům, kteří na vznik a provoz ptačích parků přispívají.

Návrat rybáka čínského do Malajsie

Před více než sto lety, v roce 1913, byl v Malajsii naposledy spatřen rybák čínský (*Thalasseus bernsteini*). Letos v březnu se místním ornitologům splnil sen, když měli možnost jedince tohoto kriticky ohroženého a jednoho z nejvzácnějších ptačích druhů pozorovat znovu. Rybák čínský byl objeven při rutinní kontrole migrujících bahňáků ve společnosti 10–20 rybáků chocholatých v zátocě Bako-Buntal v malajském státě Sarawak, který se rozkládá v severozápadní části ostrova Borneo. Od příbuzného druhu rybáka chocholatého jej lze rozlišit díky výrazné černé špičce zobáku. Rybák čínský byl již považován za vyhynulého, v roce 2000 se jej však podařilo pozorovat na ostrově Matsu nedaleko Tchaj-wanu. V té době byla jeho populace celosvětově odhadována na pouhých 50 jedinců. Do dnešních dnů pravděpodobně narostla na 150 až 200 ptáků, ale stále se jedná o druh, který je na pokraji vyhynutí. K jeho přežití přispěla zvýšená ochrana jeho hnízdišť na pobřeží Korejského poloostrova a skalnatých ostrůvcích ve Východočínském a Žlutém moři. Přesto nemá vyhráno a i dnes čelí mnoha hrozbám. Ohrožuje ho nelegální vybírání vajec rybáři, čím dál častější tajfuny, ztráta pobřežních mokřadních biotopů a výskyt zavlečených a invazních druhů. Velké nebezpečí pro koloniálně hnízdící ptáky představuje i nákaza ptačí chřipkou a další nemoci. Znovuobjevení rybáka čínského je také důkazem důležitosti východoasijsko-australské migrační trasy, rozsáhlého migračního koridoru, který se snaží zajistit bezpečnou migraci pro více než 200 druhů vodních ptáků, včetně ohrožených kolih východních a vodoušů ochotských. Zátoka Bako-Buntal je jedním z 55 významných ptačích území (IBA) v Malajsii a kromě rybáků černých poskytuje útočiště dalším 20 000–25 000 migrujících a zimujících vodních ptáků. Toto území nebylo v minulosti nijak pravidelně monitorováno ani chráněno. Protože se rybák čínský často vyskytuje ve společnosti příbuzných, mnohem běžnějších druhů rybáků, mohl dlouho unikat pozornosti. Potvrzením jeho výskytu v Malajsii se tak možná začíná psát nová kapitola ochrany tohoto druhu. Kapitola, která – doufejme – skončí jeho záchranou.

Podle birdlife.org

^ Rybák čínský (uprostřed) mezi rybáky chocholatými u města Asajaya na ostrově Borneo | Foto: Ng Jia Jie

† Pracovníci BirdLife Jižní Afrika nasazují Rorystu satelitní sledovací zařízení předtím, než se vydá na svou dalekou cestu | Foto: Jean-Richard Snoer

Mandelík Rory spojil kontinenty

Modrý krasavec mandelík hajní už u nás bohužel mnoho let nezahnízdil. Poslední prokázané hnízdění z jižní Moravy pochází z roku 1991. Pokud byste ho chtěli pozorovat, vyrazte třeba do Maďarska nebo ještě lépe do jižní Afriky. Tam totiž evropští i asijsí mandelíci zimují. A právě v Jihoafrické republice, v soukromé rezervaci v provincii Limpopo, chytili ornitologové letos v dubnu samce mandelíka, kterého označili satelitním vysílačem a dali mu jméno Rory (zřejmě podle anglického jména pro mandelíka – Roller). K jejich velkému nadšení a po velkém úsilí mnoha spolupracujících lidí byl Rory na konci června objeven a vyfotografován ornitology z Čínské akademie věd nedaleko svého hnízda v Číně. Na cestě ze zimoviště urazil více než 15 000 km a přeletěl více než 10 zemí včetně Mosambiku, Tanzanie, Keni, Somálska, Ománu, Íránu, Pákistánu, Afghánistánu, Uzbekistánu a Kazachstánu. Po této náročné cestě Rory nakonec zahnízdil v Číně a vědci ho několikrát pozorovali, jak krmí mláďata kobyilkami. Příklad Roryho ukazuje, jak ptáci díky nerespektování našich hranic spojují lidi napříč zeměmi i kontinenty. Na jeho sledování se podílelo mnoho ornitologů, kteří si vyměňovali zprávy o jeho výskytu a sdíleli své poznatky o migraci. Ukazuje se, jak je nesmírně důležité chránit mezikontinentální migrační trasy ptáků. Ptáci putují přes mnoho zemí, kde se může přístup k ochraně přírody hodně lišit, a na své cestě čelí mnoha nástrahám. Migrující ptáci nás učí chránit přírodu nejen lokálně, ale i globálně. Jestli Rory nakonec úspěšně vyvedl mladé, není známo. V době hnízdění se na čínských bavlníkových plantážích přemnožili škůdci, k jejichž likvidaci byly použity drony a pesticidy, což hmyzožravým ptákům určitě nesvědčí. Věrmě, že Rory dokončil svou neuvěřitelně dlouhou pouť a opět bezpečně dorazil na zimoviště do jižní Afriky.

Podle birdlife.org

Hnízdní kolonie kormoránů ušatých na pozadí torontských mrakodrapů. Fotografie Patricia Homonylová zachycuje krásu a křehkost těchto snad nekontroverznějších a nejpronásledovanějších ptáků naší planety, kteří balancují na hraně mezi přežitím ve světě lidí a vyhubením. | Foto: Patricia Homonylo / We Animals

Toronto – tady umíme žít s kormorány

Ne každý touží mít na fasádě domu hnízda jiříček a v živém plotu hejno věčně štěbetajících vrabců. Ne každý chce parkovat svoje naleštěné auto pod stromem, kde nocují holubi hřivnáči... Soužití s ptáky je pro některé lidi obtížné. Obyvatelé kanadského Toronta se naučili žít vedle největší známé kolonie kormoránů ušatých (*Nannopterum auritum*) v Severní Americe. Kormoráni zde na břehu jezera Ontario pravidelně hnízdí od roku 1990. Desetitisíce ptáků každoročně přilétají do pobřežního parku Tommyho Thomsona z jihovýchodního pobřeží USA a Mexického zálivu, aby zde na dohled torontským mrakodrapům vyvedli mláďata. Park v jezeře Ontario rostl po mnoho let vyvážením odpadní suti vzniklé při modernizaci města a bagrováním písku a bahna, což mělo představovat přirozený vlnolam chránící přístav. Po čase se zde uchytila semena rostlin a z území se stal park zarostlý stromy, který se město rozhodlo zachovat pro přírodu. Jenže ho objevili kormoráni. Původně zalesněné území samozřejmě brzy pozměnili, stromy si doslova rozebrali na stavbu hnízd a většina z nich neodolala agresivnímu trusu kormoránů a uhynula. Park tak přestával být útočištěm pro jiné druhy ptáků.

Rozrůstající se kolonii se úřad pro ochranu přírody v Torontu rozhodl omezovat neobvyklým způsobem. Místo tradičního odstřelu kormoránů, který je na mnoha místech povolen, najaly úřady zaměstnance, kteří soustavně plašili

ptáky ze zbývajících částí lesa, aby se stromy zachovaly. Po 15 letech úsilí tak 90 % kormoránů hnízdí v hnízdech na zemi a úspěšně zde vyvádějí mláďata. Zbýlý les tak zůstal uchráněn pro další druhy ptáků, kterých bylo v parku zjištěno 330 druhů.

Kormoráni to nikdy neměli snadné. Lidé je hromadně hubili jako škůdce a konkurenty v lovu ryb. Zástřely, ničení hnízd a používání pesticidu DDT obrovsky snížily početnost jejich populací v celé Severní Americe. Teprve po zákazu používání DDT v USA a Kanadě v 70. letech minulého století se populace kormoránů opět vzpamatovaly. Dnes kolonie kormoránů ušatých v Thomsonově parku čítá okolo 10 000 hnízd. Počty kormoránů v posledních letech začali snižovat i savčí predátoři – kojoti, mývalové, vydry, norci a lišky –, kteří se přes les dostali k pozemní kolonii. Lidé tak v Torontu stále pracují na tom, aby kormoráni nevymizeli, ale aby se zároveň jejich kolonie nešířila na úkor jiných druhů. Je to křehká rovnováha, která vyžaduje mnoho úsilí. Hnízdní kolonie kormoránů se nemusí líbit každému, ale ve srovnání s tím, jak měníme a často ničíme přírodu okolo sebe my lidé, jsou kormoráni i v tisícových počtech vlastně zcela neškodní. Obyvatelé Toronta je vzali na milost a my bychom si z nich mohli vzít příklad.

Podle [biographic.com](https://www.biographic.com)

Zajímavá pozorování od července do října

Podzimní migrace je pro pozorovatele ptáků fenomenální příležitostí pro sledování vzácných druhů. Některé z nich svou pouť z hnízdiště na zimoviště zahajují již počátkem léta, jiné mají hlavní dobu migrace až v pozdním podzimu. Podívejme se na nejzajímavější rarity, které nám letošní třetí čtvrtletí přineslo.

Veselý a smutný nálezy chaluhy malé

Jen u mála čeledí ptáků můžeme tvrdit, že na našem území najdeme většinu jejich příslušníků. Pokud jde o chaluchy, vyskytují se u nás čtyři z celkových sedmi druhů. Protože jde ale o mořské ptáky, jejich výskyt je jen velice raritní. Každé pozorování chaluchy v Česku také spadá pod posouzení FK, mimo jiné i proto, že jejich určování je poměrně složité. Relativně častější jsou u nás chalucha příživná (*Stercorarius parasiticus*) a pomořská (*S. pomarinus*), první z nich je u nás v posledních letech zaznamenána dokonce každoročně. Ze zbývajících dvou se u nás víckrát objevila chalucha velká (*S. skua*), nicméně její poslední záznam je z roku 2021, kdy se na našem území vyskytla po dvaceti letech (*Ptačí svět* 2/2022). Dohromady však FK eviduje patnáct záznamů tohoto druhu, zatímco u poslední z chaluh, chaluchy malé (*S. longicaudus*), je jich pouze deset. Z letošního léta však v případě akceptování přibudou hned dva nové.

První ze dvou záznamů se podařil 13. července u vodního díla Nechranice, známého magnetu na raritní vodní ptáky. Dospělý jedinec s typicky dlouhým ocasem a krátkým zobákem zde přeletoval od hráze směrem do Tušimic. Navzdory snaze dalších pozorovatelů se jej však již nepodařilo znovu dohledat. Další, tentokrát poněkud méně šťastný nálezy byl zaznamenán v Plzeňském kraji, 19. srpna v Chotěšově. Bohužel šlo pouze o kadáver mrtvého mladého ptáka na silnici. Pokud budou záznamy uznané FK, půjde o jedenáctý, respektive dvanáctý záznam.

Kulíci hnědí: mějte uši nastražené

Kulík hnědý (*Eudromia morinellus*) z naší fauny jako hnízdící pták bohužel na počátku 21. století vymizel. Poslední hnízdění bylo v Krkonoších prokázáno v roce 2002. Od té doby se s tímto pohledným druhem bahňáka, hnízdícím v severské tundře palearktidy, setkáváme na našem území pouze vzácně v období tahu. Kulíci se na tahu objevují v polní krajině, kde je nejsnáze zaznamenáme díky cvrčivému jednoslabičnému hlasu, který je slyšet na poměrně velkou dálku. Potíž je v tom, že vysoko letící ptáci často nejsou snadno k nalezení, a proto mnoho pozorování končí pouze jako akustické záznamy. Občas se ptáky podaří dohledat i na migrační zastávce, kdy jsou překvapivě krotcí. Na lokalitách se mohou i několik dnů zdržet, i když jejich opětovné dohledání může být vzhledem k poměrně velké mobilitě tohoto druhu těžké.

V letošním roce se podařilo podle databází Avif a eBird tento druh zaznamenat v kraji Plzeňském, Ústeckém, Středočeském, Jihočeském, Olomouckém i v Kraji Vysočina. Dohromady šlo o devět lokalit, v pěti případech byli ptáci zaznamenáni pouze akusticky. Ve zbývajících případech se podařilo ptáky dohledat

† Luněk šedý se poprvé objevil ve Středočeském kraji; 2. září | Foto: Petr Nový

a zdokumentovat. U Přehýšova (okres Plzeň-sever), Hřebče (okres Kladno) a Mérovic nad Hanou (okres Přerov) se i několik dnů zdrželi a nabídli tak dalším pozorovatelům možnost si tyto vzácné hosty prohlédnout. Šlo obvykle o jednotlivé ptáky, maximální počet byl zaznamenán právě u Mérovic nad Hanou, kde se vyskytovalo až devět jedinců.

První záznam luňce šedého pro Středočeský kraj

Luněk šedý (*Elanus caeruleus*) patří nepochybně k nejcharismatičtějším dravým ptákům našeho kontinentu. Jeho rudé oči kontrastující se světle šedým tělem a černou kresbou křídel z něj dělají vítané zpestření jakékoliv cesty za ptáky. Tím spíš, poštěstí-li se ho vidět tam, kde jej tak úplně nečekáte. K takovým místům jednoznačně patří i naše země. V Česku byl podle Faunistické komise ČSO (dále jen FK) luněk šedý doposud pozorován pouze desetkrát, naposledy v listopadu 2022.

Na jedenáctý záznam jsme si počkali až do 2. září letošního roku, kdy se během dešťové přehánky objevil jedinec nedaleko Benátek nad Jizerou ve Středočeském kraji. Seděl na malém stromku hned vedle silnice a pozorovatel svůj nálezy během cesty do práce velmi rychle sdílel i s dalšími ptačími nadšenci, kteří se po stopách vzácného dravce vydali. Nikdo další jej však už nenalezl, a pták tak zřejmě po skončení dešťové přehánky pokračoval ve své cestě neznámo kam.

¹¹ Máme-li štěstí, můžeme se s kulíkem hnědým setkat na malou vzdálenost; 20. srpna | Foto: Jan Hora

[†] Ibis hnědý při lovu larev hmyzu v mělké vodě; 14. září | Foto: Jan Studecký

¹¹ Chaluha malá je u nás velevzácný pták, tento jedinec se objevil u vodního díla Nechranice; 13. července | Foto: Michal Vlasatý

[†] Unikátní foto buřňáka severního nalezeného v kolejišti v Děčíně; 9. října | Foto: Zdeněk Svoboda

Malá invaze ibisů hnědých

Mezi brodivými ptáky najdeme spoustu zajímavých, bizarních a také u nás vzácných druhů. Vedle celkem dobře známého kolpíka je to například i jeho příbuzný z rodu ibisů, ibis hnědý (*Plegadis falcinellus*). Jde stále o nepravidelně zalétající nehnízdící druh, a to navzdory tomu, že už mnoho let hnízdí v nedalekém Maďarsku a predikce hovoří o pozvolném šíření na sever. V průběhu letošního končícího léta se u nás i v okolní Evropě objevilo neobvykle mnoho záznamů. V Británii šlo dokonce o bezprecedentní invazi a na mnoha lokalitách se objevila početná hejna o desítkách jedinců. Náš první letošní ibis hnědý byl nalezen 31. srpna na odkališti v Hrušovanech nad Jevišovkou. Zdržel se jen velmi krátce a nad lokalitou pouze dvakrát zakroužil. Netrvalo dlouho a 4. září přišel další nález z Chlumského rybníka na Jindřichohradecku, kde byl pozorován i v následujících dnech a znovu pak ještě s odstupem dalšího týdne. Mezitím se 10.–11. září zastavila dokonce čtveřice ibisů na bahnech upuštěné Nechranické přehrady; 18. září pak přibýlo pozorování i na rybnících v Hodoníně a o den později přeletující pták nad Novomlýnskými nádržemi. Že by to byl začátek období častějšího výskytu v našich podmínkách?

Po buřňáčkovi a buřníčkovi je tu buřňák!

V uplynulých dvou letech se na naše území dostaly hned dva druhy drobných oceánských ptáků z řádu trubkonosých. Nejdříve to byl neuvěřitelně vzácný buřníček žlutonohý (*Oceanites oceanicus*), o němž jsme psali v *Ptačím světě* 2/2024, a následně „náš“ evropský buřňáček malý (*Hydrobates pelagicus*), jak jsme psali o rok později (*Ptačí svět* 2/2025). Jak přesně a v jakých výškách se tyto mořští ptáci na pevninu dostávají, je neobjasněnou záhadou, ale výskyty jsou spojené se silnými atlantickými bouřemi, jejichž silný vítr jsme pocítili i zde ve vnitrozemí. Zatímco zmíněné dva vítr donesl až do podhůří Jeseníků, letos 9. října byl nalezen na nákladním nádraží v Děčíně o poznání větší buřňák severní (*Puffinus puffinus*). Samotná přítomnost v blízkosti nákladních kontejnerů vyvolává podezření, že mohl být po řádění bouře Amy zanesen i do některého z přístavů, odkud přijel do Děčína na vlak, možnost, že ho vítr přifoukl skutečně až na naše území, však rovněž není nijak nepravděpodobná. V případě akceptování FK by se jednalo o nový druh do naší avifauny. Dne 21. října buřňák bohužel svůj boj o návrat do přírody prohrál a uhynul v záchranné stanici. ▲

Jan Studecký a Jan Grünwald

Límcovaný pár s odrostlými, plně vzletnými mláďaty na ostrůvku rybníku Domin | Foto: Pavel Albert

Dlouhodobé sledování hus velkých a jeho smysl

Pracovní skupina zabývající se monitoringem hus velkých má v naší zemi dlouholetou tradici a těší se přízni nadšených dobrovolníků, kteří se každoročně scházejí a neváhají se vrhnout do bahna, kopřiv i křovin, aby pomohli pochyťat a označit vzorek husí populace, který bude řadu následujících let možné neinvazivně sledovat pomocí dalekohledů, a poslouží tak k pokračování výzkumných aktivit. Článek představuje působení husí skupiny od zrodu až po současnou činnost.

„Před lety jsem se zhlédl v divokých husách. Chováte-li v podvědomí dojem, že už samotné slovo husa má v sobě cosi hanlivého, budete tím dříve blíže pravdě, čím rychleji se s tímto názorem rozloučíte. Snad každý, kdo jednou spatřil vysoko táhnoucí hejno divokých hus, uspořádané v krásné klínové formaci, se za nimi se zalíbením podíval. (...) Bez nadsázky je možno říci, že působí dojmem rybníční aristokracie. Jejich šat nehýří barvami. Je ušit z několika odstínů šedi s výraznou kresbou a doplněn růžovým zobákem a bílým podocasním

peřím. Dokonalá elegancie nepotřebuje křiklavých barev.“ Takto popisuje husu velkou Jiří Andreska ve své knize *Věčně tajemné světy*, vydané roku 1977.

Průkopníci sledování hus

Husa velká tehdy ještě v České republice patřila k vzácným a ojedinělým hnízdičům, přesto husí populace u jihočeských Dívčic již stačila vzbudit pozornost party nadšenců právě kolem Jiřího Andresky. O migraci našich hus tenkrát nebylo známo téměř nic. „Nebylo odpovědi na otázku, kam vlastně na podzim odlétají ta dokonalá, přesně organizovaná hejna. Kam letí, kudy letí, kde a jak tráví zimu, to vše byly otázky bez odpovědí. Hejna odlétala a za nimi zůstával jen otazník, zneklidňující a provokující. Husy měly něco, co vzrušovalo – měly své velké tajemství.“

Skupinu to však neodradilo, naopak spíše posílilo. S touhou odhalit tajemství, odkud se husy v předjaří vracejí na svá hnízdiště, několik sezon trávila pochůzkami kolem dívčických rybníků, aby pochopila chování místních hus, přišla na způsob, jak odchytit pár jedinců, a mohla je označit hliníkovým

kroužkem. Hned u prvních několika označených jedinců z let 1956 a 1957 se skupina mohla těšit z úspěchů v podobě zpětných hlášení ulovených hus. Díky tomu dnes víme, že jihočeské husy tenkrát zimovaly jižněji, než je tomu dnes. Zástřely ukazují, že tehdejší zimoviště se nacházela ve Francii, jižním Španělsku a severozápadní Africe.

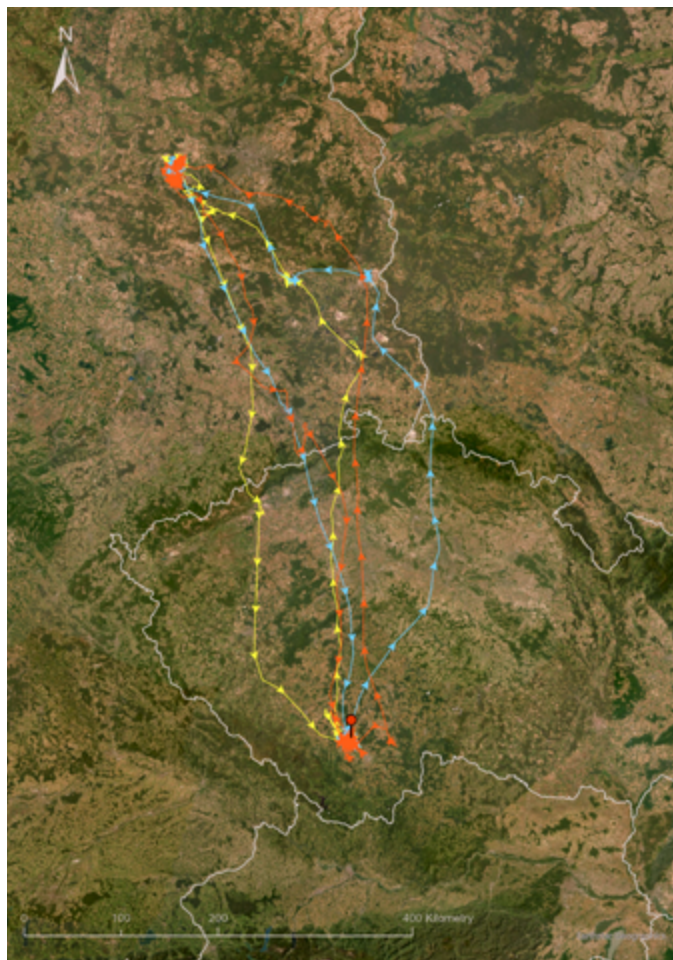
V 60. letech se husám, jejich odchytu a kroužkování začala intenzivně věnovat další skupina ornitologů, tentokrát na jižní Moravě vedená Karlem Hudcem. K velkému pokroku došlo v 70. letech, kdy se kroužkovatelé

Co je límcování?

Límcování je metoda ornitologického značení určená pro větší druhy vodních ptáků, nejčastěji právě pro husy a labutě. Každý límec nese unikátní alfanumerický kód. Na našem území se používají červené límce s bílými znaky, vodorovně je vždy písmeno, svisle dvojčíslí. Číselný kód se čte buď shora, nebo zdola, podle toho, o jaké písmeno se jedná.

Dálkové přesuny tří samic husy velké během jednoho roku, od 1. 7. 2024 do 1. 7. 2025. Domovinou modře označené husy je rybník Okružinka na Plzeňsku. Pohnídní migraci tato husa zahájila 22. srpna, kdy se vydala do Švédska. Zpět se následně vrátila 15. října, zimovat už pak nepřelétla daleko za hranice. Zeleně je znázorněna migrace husy z Turoveckého rybníku na Táborsku, jejíž pohyb je příkladem typického pohnídního přesunu do oblasti německých jezer i pozdějšího přeletu na významné zimoviště jihočeských hus v italské provincii Grosseto. Tento jedinec během přeletu překonal hřebeny Alp ve výšce přes 2000 m n. m. Červeně je znázorněna migrace husy ze Senianských rybníků na východním Slovensku ukazující postupnou pohnídní migraci směrem k jihu ve směru k zimovišti i postupný návrat směrem zpět na hnízdiště.

Migrace husy z rybníku Velké Nádky na Českobudějovicku, která opakovaně zimovala severně od hnízdiště nedaleko Berlína. Migrace v letech 2024–2025 je znázorněna červeně, 2023–2024 modře a 2022–2023 žlutě. Kromě tahu severně od hnízdiště nám tato husa odhalila i zajímavé aspekty z rodinných vztahů. Ještě v roce 2024 se totiž v její společnosti zdržovalo límcem označené housé z roku 2022, což ovšem rozhodně nekoresponduje s údaji v odborné literatuře. Dle uváděných dat by potomstvo mělo rodičovsky pár opustit brzy po prvním návratu na hnízdiště.

snažili zvýšit efektivitu zpětných hlášení a husám začali na nohu upevňovat kromě hliníkového kroužku i kroužek barevný. Barevné kroužky však, bohužel, nebyly dostatečně viditelné. V roce 1973 byly proto první husy označeny větším červeným kroužkem, který se jim upevnil na krk. Kroužkům tohoto typu se říká límec. Je plastový, huse se může volně pohybovat po krku, nejde však přetáhnout přes hlavu. Límec huse, dle řady studií i terénních poznatků, nebrání žít kvalitní život, i když to tak na první pohled nemusí působit. Od roku 1977 límce obsahují i unikátní bílý alfanumerický kód, který je používán dodnes.

V roce 2008 bylo v jižních Čechách po několikaleté pauze znovu obnoveno tradiční límcování hus spočívající v odchytu dospělých jedinců v období pelichání letků, kdy husy přirozeně nejsou schopné

letu, a zároveň v období, kdy mláďata ještě nedosáhla vzletnosti. Vedoucím projektu se stal Michal Podhrázký a projekt Sledování migrace husy velké od roku 2012 zaštiťuje Zoo Dvůr Králové.

Oblast působnosti skupiny se postupně rozšiřovala, límcování bylo zahájeno na několika lokalitách v rámci celé republiky i na Slovensku a spolupráce v současnosti probíhá i s maďarskými kolegy.

Nevadí límec ptákům?

Límcování slouží k identifikaci sledovaných jedinců. Ačkoli límec může na první dojem působit robustně, ve skutečnosti neváží mnoho a s přehledem splňuje obecně tolerovaný limit 3 % hmotnosti ptáka. Oproti běžným kovovým kroužkům se sice jedná o větší zásah do životů ptáků, pro svou efektivitu je však metoda pro určité druhy vhodnější, neboť výsledky jsou dosažitelné již při poměrně malém vzorku populace. Vlivem různých typů límců na tělesnou kondici, rozmnožování i chování ptáků se zabývaly studie, které porovnávaly označené a neoznačené jedince. Některé z nich popsaly zvýšenou péči o peří či krátkodobý stres krátce po nasazení límce. U ptáků označených déle však žádný dlouhodobý vliv na tělesnou kondici, chování ani reprodukci zjištěn nebyl. Přestože barevné značení bezpochyby do života ptáků zasahuje, z dlouhodobého hlediska je jeho vliv zanedbatelný. Označených zvířat navíc není mnoho a údaje, které díky těmto jedincům získáme, lze využít pro ochranu celých populací.

[†] Satelitní telemetrie umožňuje detailní náhled do husího života, jak lze demonstrovat na příkladu přesunu husí rodinky z Vrbenských rybníků na zhruba 5 km vzdálené rybníky u Čejkovic krátce po vylíhnutí. Červený bod značí hnízdo, zelené body místa, kam husa létala v době inkubace na pastvu, zpravidla pouze jedenkrát denně. Žlutě je znázorněn přesun rodinky na rybníky k Čejkovicím. Na tuto strastiplnou cestu, kterou každoročně absolvuje většina hus hnízdících na Vrbenských rybnících, rodinka vyrazila teprve druhý den po vylíhnutí housat. Cesta se neobešla bez ztrát, z původně nejméně tří vylíhlých mláďat pár na rybníky k Čejkovicím dorazil pouze s jedním mládětem, které zde ovšem úspěšně dosáhlo vzletnosti.

← Límcovaná samice s nelímcovaným samcem vodí čerstvě vyvedená mláďata. Tuto naši nejstarší, již sedmnáctiletou husu sledujeme od prvního roku života. Přinejmenším v posledních letech se tato husa úspěšně rozmnožuje. Ve čtyřech z pěti posledních hnízdních sezon přivedla potomstvo až do vzletnosti. Ukazuje tak, že límec zvířeti nezpůsobuje potíže a nebrání reprodukci. | Foto: Pavel Albert

Z rarity běžným hnízděčem

Počty husy velké na našem území se v průběhu let dramaticky měnily. Z někdejšího příležitostného hosta se stal druh hojný, jehož populace zažívá v posledních desetiletích výrazný nárůst. Vzbuzuje tak stále více pozornosti i u veřejnosti, z čehož čas od času vznikají i střety. Nejčastěji se zemědělci, kterým husy mohou způsobovat škody pastvou na ozimém obilí, pastvinách nebo lučních porostech. Zároveň se výrazně proměňují migrační trasy, husy zimují blíže hnízdištím, v některých případech dokonce severněji, než hnízdí. Přestože monitoring probíhá s různou intenzitou již řadu let, husy nás stále nepřestávají překvapovat a má smysl se

jim dále věnovat a zabývat se jejich sledováním. Současná doba s sebou přináší řadu změn, na které husy dynamicky reagují, a pouze soustavnou prací je možné tyto změny dokumentovat.

Přínos límcování

Metodou sledování hus označených krčným límcem vznikají robustní data o husích přesunech v různých obdobích roku, zejména díky možnosti odečtení kódu na límci pomocí silnějšího dalekohledu bez nutnosti zpětného odchytu či zástřelu. Zaslouhou límcování je známo, kde husy zimují, kam létají pelichat, kde hnízdí a kam se následně přesouvají s housaty. Dlouhodobým monitoringem značených jedinců se daří získávat i podrobnější údaje, například kdy

se husy vrací na hnízdiště, jaká je míra fidelity našich hnízdících hus nebo třeba návratnost mláďat na rodiště. Data získaná označením mláďat ukazují, že filopatrie, udávající návratnost mláďat na rodiště, je výrazně vyšší u samic – právě ony se vrací na místo narození. Houseři pak zřejmě hnízdí na místě, odkud pocházejí jejich partnerky, a nedělá jim potíže se za nimi přestěhovat. Metoda též napomáhá pochopení přesunů způsobených člověkem. Lov hus patřil odedávna k oblíbeným činnostem zejména pro svou náročnost, atraktivitu a především společenský rozměr. Lov však nezřídka, bohužel, neprobíhá zcela v souladu se stanovenými pravidly. V řadě případů padají výstřely na husy letící příliš vysoko, kvůli čemuž si ptáci

Co dělat, když uvidím husu s límcem

Pomocí kódu na límci lze díky centrální databázi bezpečně určit původ ptáka bez nutnosti zpětného odchytu jen za pomoci dalekohledu s dostatečným zvětšením. V Česku vede záznamy o všech kroužkovaných ptácích Kroužkovací stanice Národního muzea v Praze. Pokud tedy uvidíte husu s límcem a podaří se vám odečíst celý kód na límci, zašlete prosím údaje na e-mail krouzkovaci.stanice@nm.cz. Přispějete tak malým střípkem k lepšímu poznání husích populací a obdržíte zprávu o pohybu odečteného jedince.

Stavba sítě vyžaduje týmovou práci a obvykle se neobejde bez osvěžení ve vodě | Foto: Pavel Albert

v těle nesou různé typy broků, představujících možné riziko pro kondici jedince. Přestože se zdá, že růst populace současný lov neohrožuje, jeho vliv na chování hus je bezpochyby výrazný. K pochopení tohoto vlivu velmi napomáhá právě sledování límcovaných jedinců. Díky němu víme, že velká část hus z oblasti kolem Neziderského jezera se po začátku lovné sezony (1. srpna) v Rakousku přesouvá na naše jihočeská a jihomoravská shromaždiště, odkud následně míří do Německa. Krátce po 16. srpnu, po začátku lovu u nás, se k nim přidávají i téměř všechny naše husy. Husy mají načasování tahu tak zažité, že v posledních letech část ptáků opouští naše shromaždiště dokonce ještě dříve, než padnou první výstřely. Přestože počet zastřelených jedinců není velký, během září kromě několika vybraných shromaždišť, ležících často v rezervacích, u nás husu nepotkáme. Jedním z nesporných negativních důsledků lovu je tak plašení.

Ačkoli na základě údajů, které o límcovaných husách máme, je možné husí migraci poměrně kvalitně popsat, metody sledování ptáků se stále vyvíjejí. Velkým přínosem dnešní doby je satelitní telemetrie, umožňující sledování jedinců téměř v reálném čase z pohodlí domova. V roce 2010 u nás

Husa velká označená GPS GSM vysílačem zaznamenávajícím přesnou polohu zpravidla ve dvacetiminutových intervalech | Foto: Pavel Albert

byly poprvé použity konvenční vysílače a v roce 2012 i GPS GSM vysílače uchycené pomocí tzv. batůžku. Husy se ovšem dokázaly řady instalovaných zařízení zbavit, a tak bylo od umístění na hřbet časem upuštěno. V roce 2022 byly použity první GPS GSM vysílače situované přímo v samotném límci. Takovýto vysílač zaznamenává přesnou polohu ptáka pomocí GPS satelitů vždy ve stanovených intervalech a odesílá je

pomocí datové mobilní sítě na server. Hmotnost límce s vysílačem je 45 g a límec nese zároveň i solární články sloužící k dobíjení vysílače. Tato metoda se velmi osvědčila a bezpochyby dává výzkumu nový rozměr.

Pomocí obou používaných metod získáváme množství cenných údajů. Pokud je dokážeme vhodně využít, poslouží husám samotným a to je na celém projektu to nejdůležitější.

Lukáš Hamáček | je absolventem Gymnázia Jírovcova a čerstvě také studentem Přírodovědecké fakulty UK. Dlouhodobě se věnuje monitoringu vodního ptactva v oblasti jihočeských rybníčních pánví. Specializuje se na sledování hus a velkých racků. Konkrétně husami se zabývá od roku 2018.

Michal Podhráský | se studiu hus věnuje od roku 2004. První zkušenosti získal na ferální populaci hus velkých v severozápadních Čechách. Pracuje na pozici kurátora ptáků v Safari parku Dvůr Králové a dále na pozici zástupce ředitele Výzkumného institutu ochrany genofondů.

Pavel Albert | se o přírodu zajímá celý život. Od odečtení prvního límce v roce 2011 se věnuje husám v oblasti jižních Čech a aktivně spolupracuje na projektu Sledování migrace husy velké.

Jak si sýkory rozdělují les

V evropských lesích žije několik druhů sýkor, které se podobají vzhledem i chováním a často se pohybují ve stejném prostředí. Přesto spolu dokážou koexistovat bez výrazné konkurence. Jak to dělají?

Nedávná italská studie¹ pěti druhů sýkor ukázala, že klíčem k soužití je rozdělení prostoru, které se mění podle ročního období. Každý druh preferuje jiný typ lesa. Koňadra je nejméně vybíravá, ale ráda hnízdí ve smíšených lesích s převahou listnatců, modřinka upřednostňuje listnaté porosty s duby, babka vlhké listnaté lesy, parukářka borovice a uhelníček smrky. Rozdíly souvisejí i s tvarem zobáku – štíhlejší zobáky druhů z jehličnatých lesů usnadňují sběr potravy mezi jehličím.

Během hnízdění druhy obhajují oddělená teritoria, která se překrývají jen minimálně, a tak si vzájemně nekonkurují o potravu, obzvláště důležitou pro krmení mláďat. V zimě sýkory svá teritoria opouštějí a sdružují se do smíšených hejn. Zatímco na jaře sbírá každý druh hmyz v rámci celé koruny, v zimě si ji rozdělují, což souvisí i s odlišnou velikostí těla (viz obrázky). Drobně se liší i složení a velikost potravy jednotlivých druhů.

Menší modřinka a uhelníček hledají potravu ve vyšších patrech na tenkých větvích, babka níže uvnitř koruny a větší koňadra s parukářkou na silnějších větvích středního patra | Ilustrace: Mike Langman, rspb-images.com; grafika: Alena Klvaňová

Tato jemná prostorová specializace snižuje konkurenci a umožňuje soužití ve smíšených hejnech, která přinášejí řadu výhod – zlepšují ochranu před predátory, usnadňují hledání zdrojů potravy, mohou hrát roli při výběru partnera pro příští hnízdění a podřízeným jedincům umožňují zůstat v kvalitním prostředí. Díky preciznímu rozdělení ekologických nik tak mohou sýkory sdílet jeden les a přitom si vzájemně nepřekážet.

Alena Klvaňová

Nechte listí ležet, pomůžete hmyzu i ptákům

Spadané podzimní listí na zahradě možná uráží něčí estetické cítění, je ale klíčové pro přežití mnoha druhů hmyzu. Letos publikovaná studie¹ z USA ukázala, že pravidelné odstraňování listí výrazně snižuje počet bezobratlých, kteří zahrady v lidských sídlech sezonně využívají, v průměru o 17 %. U některých skupin, jako jsou motýli (o 45 %), brouci (24 %) nebo pavouci (až 67 %), byl pokles ještě výraznější.

Listí slouží jako zimní úkryt pro larvy, kukly i dospělé. Kde bylo přes zimu ponecháno, objevilo se na jaře na jednom metru čtverečním zahrady 1700 jedinců hmyzu a pavouků. Jeho odstranění naopak narušuje nejen početnost, ale i druhové složení hmyzu. Na zahradách, kde bylo listí na podzim shrabáno, se snížila druhová pestrost denních a nočních motýlů (o 40 %), kteří se vyvíjejí uvnitř listů nebo v nich prezimují. To má dopad i na ptáky, kteří jsou na hmyzu závislí, zejména brzy na jaře. Studie ukázala, že

Červenka obecná hledá potravu v listí, kde sbírá hmyz, pavouky a jejich larvy | Foto: Nick Holden (CC BY-NC-SA 2.0)

úklid listí také výrazně snižuje druhovou pestrost parazitických vosiček, které se specializují na minující hmyz, a jsou tak v zahradě velmi prospěšné.

Hmyz má v přírodě nezastupitelnou úlohu – opyluje rostliny, pomáhá regulovat škůdce a slouží jako potravina pro další živočichy, včetně ptáků. Ponechání spadlého

listí na zahradě je přitom jednoduchý, ale účinný způsob, jak podpořit jeho přežití. Listí navíc prospívá i samotné půdě – udržuje vlhkost, stabilizuje teplotu, slouží jako potravina pro půdní organismy a postupně se mění v přirozené hnojivo. Pokud tedy chcete mít zahradu plnou života, nechte listí jednoduše tam, kde spadlo.

Alena Klvaňová

¹ M. Ferlauto a K. T. Burghardt 2025: Removing autumn leaves in residential yards reduces the spring emergence of overwintering insects. *Science of The Total Environment* 970:178821.

Cestou lásky a úcty k přírodě

Objektivem Martina Grossmana

Krahujec obecný (*Accipiter nisus*)

Již od dětství nás rodiče vedli cestou lásky a úcty k přírodě. Tato cesta pokračovala i skrze skautský oddíl a snažím se po ní jít stále. Zároveň na ni směřuji i své děti.

Série fotografií, kterou představuji v *Ptačím světě*, vznikla převážně u krmítka. Je to sice takové odpočinkové focení, kdy člověk jen sedí a pozoruje to hemžení kolem, ale občas se ukáže vzácnější druh a to pak není prostor na chyby. Jako třeba v případě snímku hýla na okrasné jabloni. Hýl přiletěl, zvědavě si prohlédl červené plody, ale asi se mu nezamlouvaly, protože hned zase odletěl. Zdržel se jen chvilku, a tak vzniklo jen několik málo fotografií. Nikdy předtím ani potom jsem ho už u krmítka neviděl. Za tyto chvíle a snímky, které se vydaří, jsem velmi vděčný.

Mám za sebou samozřejmě i nespočet fotovýprav, kdy se nepovedla ani jediná fotografie. Vracívám se z nich nevyspaný, unavený, zničený, promrznutý, hladový, ale přesto šťastný, že jsem TAM byl. Moje fotografie si můžete prohlédnout na martin-grossman.com nebo na [instagram.com/wwwmartingrossmancom](https://www.instagram.com/wwwmartingrossmancom).

Stehlík obecný (*Carduelis carduelis*)

Dlask tlustozobý (*Coccothraustes coccothraustes*)

Hýl obecný (*Pyrrhula pyrrhula*)

Zakládáme zahradní jezírko

Text a foto Denis Matthey

Chcete podpořit ptactvo a biodiverzitu na zahradě? Postavte si jezírko! Brzy se pro ptáky a další živočichy stane nejdůležitějším zdrojem vody na zahradě. Na rozdíl od malých pítek je mnohem hygieničtější a snižuje riziko šíření chorob, jako je trichomonóza, která se snadno přenáší v malých nádobách s vodou.

Jezírko je oázou pro celou zahradu. Kromě běžných druhů zahradních ptáků může přilákat i vodní druhy, jako jsou ledňáček říční, různé druhy kachen, slípka zelenonohá, volavka popelavá nebo bahňáci na tahu. Prospěšné je nejen pro ptáky, ale i pro jiné živočichy – savce, obojživelníky, hmyz a další. Tvoří úžasný biotop s vysokou biodiverzitou a stává se středem života na zahradě.

Proč je jezírko pro ptáky tak důležité?

- Zdroj vody: napájení po celý rok.
- Koupel: ptáci potřebují pravidelně čistit peří.
- Ochlazení: v letních měsících si ptáci rádi ochlazují tělo ve vodě.
- Zdroj potravy: hmyzožraví ptáci loví hmyz, který se koncentruje u vody a na vodních rostlinách.
- Stavební materiál: kos a drozd sbírají bahno pro stavbu hnízda, stehlík, konopka, vrabci nebo sýkory využívají rostlinné materiály (například doutníky orobince).

Jak založit ideální jezírko?

Ideální jezírko by mělo mít rozlohu nejméně 10 m² a hloubku 1,2 m. Je vhodné vybrat co nejpřirozenější tvar – ovál nebo

^{††} Koupací jezírko je ideální ekologickou alternativou ke klasickému bazénu, která nabízí koupání po celý rok a podporuje biodiverzitu. Kombinuje přitom dekorativní prvek zahrady, zdravou vodu bez chemie a minimální náklady na údržbu bez technologií.

[†] Drozd zpěvný rád využívá břehy jezírka jako zdroj stavebního materiálu na hnízdo

fazole – a vyvarovat se kýchovitých doplňků (jako je můstek, ostrov apod.). Situujte ho na slunné místo, daleko od velkých stromů, aby kořeny nepoškodily fólii a spadlé listy neznečistělo vodu. Je dobré se předem informovat na stavebním úřadě o podmínkách pro výstavbu takového jezírka. Jezírko do 40 m³ lze obvykle vybudovat bez stavebního povolení. Pokud máte malé děti, které ještě neumí plavat, dbejte na jejich bezpečnost.

Materiál a konstrukce

Nejjednodušším řešením je kaučuková fólie, která je ekologická, trvanlivá a dobře tvarovatelná. PVC fólie je sice levnější, ale není

Jezírko je vítaným spolehlivým zdrojem pitné vody nejen pro ptáky, ale třeba také pro ježky

nezávadná vůči životnímu prostředí. Pod fólii se ještě pokládá geotextilie, která ji chrání.

Pro doplnění odpařené vody v létě je nutný přívod vody. Nejjednodušší je využít dešťovou vodu ze střechy, buď přímo samospádem, nebo ze sudu na dešťovku.

Okraj jezírka by měl mít mírný sklon (20–30 %), aby k němu měla přístup zvířata. Nezapomínejme ani na estetiku. Fólii schovíme pod vrstvou štěrku (3–5 cm) až do hloubky kolem 20 cm, aby zůstala skrytá i v době sucha, kdy chybí voda. Štěrka má oproti hlíně a písku jednu zásadní výhodu – nesaje vodu, a tím omezuje její ztráty kapilaritou.

Samice šídla královského se při kladení vajíček do jezírka přidržuje květu plavínu štítnatého

Rostliny jsou klíčové

Vodní, pobřežní a mokřadní rostliny mají v jezírku klíčovou funkci: těžší své živiny ve vodě a tím ji čistí a omezují růst řas. Jsou také důležité pro místní faunu, obzvláště rostliny s ponořenou vegetací (stolístek klasnatý, rdest kadeřavý atd.), s částečně ponořenou vegetací (prustka, stulík žlutý, máta vodní, pryskyřník velký, žabník) a některé řasy (parožnatka) hrají v ekosystému zásadní roli: poskytují totiž potravu pro řadu vodních živočichů, substrát pro vajíčka čolků a hmyzu a úkryt před predátory. Vyvarujte se však introdukce exotických invazních druhů, jako jsou stolístek brazilský nebo zakucelka, a také rákosu, který svými silnými kořeny může poškodit fólii!

Jednotlivé zóny jezírka by měly být následovně bohatě osázené:

Pobřežní zóna (0/+10 cm): kyprej, různé druhy ostřice a sítiny, sádek konopáč, blatouch bahenní, kosatec sibiřský, vrbina obecná atd. Nechejte úsek břehu (asi 150 cm) bez vegetace pro koupání ptáků a umístěte na břeh větve, která může sloužit jako bidélko pro ledňáčka. Z estetického hlediska je vhodné sázet vyšší rostliny do zadní části a nižší do popředí.

Mokřadní zóna (0/–20 cm): kosatec žlutý, vrbina kytkokvětá, modráska srdčitá, vachta trojlistá, šípka střelolistá, pryskyřník velký, máta vodní, vrbovka chlupatá, různé druhy orobince, prustka obecná, bahnička mokřadní, přeslička poříční a japonská, pomněnka bahenní, konitrud lékařský, žabník atd.

Hluboká zóna (–80 cm): plávin štítnatý, leknín, stulík žlutý, stolístek klasnatý, hvězdoš, rdest kadeřavý, žabník. Silně expandující lekníny nebo stulíky dejte raději do koše a omezujte jejich počet na maximálně 1 ks na m².

Centrální zóna (nejhlubší, –120/–150 cm) by měla zůstat bez rostlin, aby jezírko nezmizelo pod vegetací.

Bez ryb, prosím!

Jezírko bez ryb je pro biodiverzitu mnohem lepší. Ryby se živí ponořenou vegetací, která je pro ekosystém klíčová, také požírají larvy hmyzu a obojživelníků a znečišťují vodu. Mýtus, že jezírko bez ryb je líhni komárů, je nepravdivý – při dostatečném oslunění se o komáry postarají vážky a další hmyz.

Koupací jezírko – luxus pro vás i přírodu

Máte-li dostatek prostoru, můžete si na zahradě založit koupací jezírko. Je to ekologická alternativa ke klasickému bazénu, která nabízí koupání po celý rok a zároveň podporuje biologickou rozmanitost.

Výhody koupacího jezírka:

Dekorativní prvek, který zkrášluje zahradu po celý rok – na rozdíl od bazénu, který je využitelný jen tři měsíce a po zbytek roku kazí vzhled zahrady. Vodní rostliny tvoří krásnou vegetaci a nádherně kvetou (leknín, kyprej atd.).

Voda bez chemie – žádný chlor ani sůl, které škodí vodnímu životu i zdraví člověka.

Minimální náklady na údržbu – nepotřebujete žádné čerpadlo, UV lampy, filtraci ani chemii, nespotřebujete elektřinu. Jediná údržba se týká vodních rostlin. Řezání vegetace na podzim, regulace některých druhů a další klasické

a příjemné zahradničení. Vodu nikdy nevyměňujte ani neupravujte! Důležité je co nejvíce omezit zdroj znečištění vody (ryby, spadlé listy atd.), vyvarovat se prostorů, kam se nedostane kyslík (hromady kamenů a šterku na dně), a mít co nejvíce vodních rostlin v jednotlivých zónách. Při koupání nepoužívejte krémy, oleje ani kosmetiku, které by mohly narušit biologickou rovnováhu. První měsíce po napuštění může být voda zakalená kvůli nastartování biologické činnosti, ale pak se vyčistí.

Na rozdíl od okrasného jezírka by koupací jezírko mělo mít větší, až 2 m hlubokou koupací zónu bez vegetace a vstup do něj by měl být zajištěn žebříkem anebo schody.

Jezírko se během několika měsíců stane středem života na zahradě a přinese vám nekonečné radosti z pozorování přírody. Náklady na menší jezírko (12 m², 4 × 3 m) při vlastním kopání činí přibližně 20 000 Kč. Cena koupacího jezírka (15–30 m²) včetně vybagrování se pohybuje mezi 50 000–100 000 Kč.

Moje zkušenosti a zážitky se zahradními jezírky

Zahradní jezírko jsme měli vždy na zahradě u rodičů, a když jsem se před 25 lety stěhoval na vesnici u Prahy, jednou z prvních investic bylo okrasné jezírko o ploše 20 m². Brzy se přirozeně objevili skokani štíhlí, ropuchy zelené a později i čolci obecní. Kolem létaly vážky – celkem asi 20 druhů. Ptáci se přilétali koupat a sbírat stavební materiál. Největším zážitkem pro mě byl přílet čápa černého, kterého jsem mohl pozorovat i fotografovat z okna obývacího pokoje. V té době jsem se už věnoval pozorování ptáků a vážky se staly mou druhou vášní. Obě záliby se skvěle kombinují, protože vážky začínají létat kolem 10.–11. hodiny, kdy mají ptáci v létě útlum. Intenzivně jsem se také zapojil do mapování vázek v našem regionu. Vážky jsou dobrým indikátorem kvalitního biotopu, protože rychle kolonizují vhodné prostředí.

Před sedmi lety jsem se rozhodl vybudovat větší koupací jezírko o ploše 90 m² – a bylo to jedno z mých nejlepších rozhodnutí. Na slunném místě jsem vytvořil malou pláž bez vegetace, určenou pro koupání ptáků, a mám tak po celý rok možnost sledovat krásné představení. Využívá ji velká část ptáků naší zahrady včetně krahujce. Při koupání a napájení jsem tam fotografoval už 45 druhů! Větší jezírko přilákalo i vodní ptáky: pravidelně kachny divoké a volavku popelavou, občas bahňáky na tahu (vodouše kropenatého, vodouše rudonohého, bekasinu otavní) a klenot mezi ptáky – ledňáčka říčního, který nás dokonce pravidelně navštěvuje mimo hnízdní období, od srpna do března. Ryby v jezírku nemáme, ale ledňáček loví vše, co se ve vodě hýbe: pulce, žabičky, vodní hmyz (znakoplavky), larvy hmyzu (šídla, vážky, vodní brouky), a dokonce i vodní plže (okružáky), byť ty pak vypustí.

Větší jezírko přilákalo také více druhů vázek – počet evidovaných druhů vzrostl na 45, z toho se přibližně polovina v jezírku i rozmnožuje! Kromě silné populace čolků obecných máme už i pěknou populaci čolků velkých. Biodiverzita našeho jezírka se pomalu rovná té, kterou najdeme v menší přírodní rezervaci.

Koupání je samozřejmě luxusní a využíváme ho po celý rok. Zimní koupání ve studené vodě posiluje imunitu a pomáhá při regeneraci svalů a celého těla. Od té doby se cítíme mnohem zdravější a nadto máme krásný pocit, že jsme udělali něco pro biodiverzitu.

Více informací o zahradních koupacích jezírkách najdete na facebookových stránkách Ptáci na zahradě. ▴

Na osluněném místě koupacího jezírka je dobré založit pláž bez vegetace, kam se budou rádi chodit koupat ptáci, jako tito vrabci domácí

Leďňáček říční pravidelně číhá na schodišti koupacího jezírka na vodní hmyz a pulce

V jezírku najde domov i řada obojživelníků jako tito skokani skřehotaví na listu leknínu

Denis Matthey | pochází z Paříže. Vystudoval environmentální inženýring v Bretani. Už 25 let žije v Tlustovousech u Prahy. Pracoval jako jednatel pro servisní a průmyslové firmy a ve volném čase se začal věnovat ornitologii a odonatologii. Ve velké zahradě na okraji vesnice se dlouhodobě snaží vytvořit vhodný biotop pro místní faunu.

Podzimní jespáci

Dva mladí jespáci obecní (skvrnití ptáci uprostřed) ve společnosti mladého jespáka rezavého (světlý pták vpravo v popředí) a jespáků křivozobých | Foto: Jaroslav Vaněk

Bahňáci jsou oblíbenou skupinou snad každého obdivovatele ptáků. Zaslouží si to svou elegancí i rozmanitostí druhů, tvarů a barev. Mezi ty u nás pravidelně protahující, jejichž přítomnost pozorovatele vždy potěší, patří bezesporu jespáci.

S jespáky se na našem území setkáme poměrně krátce při jejich jarním tahu na severská hnízdiště a poté během podzimní migrace na zimoviště – tedy od konce léta do hlubšího podzimu. Na rozdíl od například vodoušů nejsou protahující jespáci hlasově tolik výrazní a jejich přítomnost odhalíme spíše vizuálně. S jespáky se u nás setkáme na bahnech mokřadů, nádrží, rybníků, březích řek a jezer.

Začneme-li od těch nejmenších, pravidelně protahujícím druhem je **jespák malý**. Většinou se vyskytuje jednotlivě nebo v hejnkách do 10 jedinců. Je vždy nápadný svou drobnou postavou a často rychle pobíhá. Podle krátkého tmavého zobáku jej můžeme odlišit od jespáka obecného, podle vzpřímenějšího postoje těla a černých nohou pak od podobně velkého jespáka šedého. Na podzimním tahu se většinou setkáváme s juvenilními (tohoročními) jedinci, kteří jsou nápadní pestrým narezavělým pláštěm, čistě bílou spodinou těla a typickými bílými „kšandami“ na zádech.

Dalšího z jespáků můžeme naopak snadno přehlédnout. **Jespák šedý** je

totiž nenápadný a žije skrytě. Na svých krátkých světlých nohou se pohybuje přikrčeně jako myš. Opeření působí nevýrazně a může připomínat malého píska obecného. Při hledání jespáka šedého se vyplatí pečlivě prohlížet obnažená bahna – lze ho snadno přehlédnout například v hejnu konipasů bílých. Vyskytuje se spíše jednotlivě a na tahu je méně početný než jespák malý.

Po **jespáku bojovném**, kterého jsme představili v *Ptačím světě* 4/2020, se na podzimním tahu nejčastěji setkáme s **jespákem obecným** – bahňákem velikosti špačka, nápadně shrbeným, podsaditým, se středně dlouhým až delším, lehce dolů zahnutým zobákem. Při troše štěstí lze na konci léta zastihnout ještě krásně sytě vybarvené ptáky ve svatebním šatu. Mladí jedinci jsou matnější, důležité je však břicho, které je zřetelně černě čárkované na bílém podkladu, a tak na první pohled působí jako ušpiněné. Jespáka obecného u nás lze pozorovat až do prosince. Zapamatujte si jeho výrazný, jednoduchý hlas – protáhlé, chraplavé *trííp*. Můžete jej pak snadno identifikovat i na přeletu.

O trochu větší, nohatější a elegantnější než jespák obecný je **jespák křivozobý**. Na tahu je u nás méně početný, často se vyskytuje jednotlivě v hejnu s jespáky obecnými. S oblibou hledá potravu v hlubší vodě, kde ponořuje zobák i hlavu pod hladinu. Od poloviny srpna

je u nás převážná část ptáků juvenilních. Základním rozpoznávacím znakem oproti jespáku obecnému je delší, rovnoměrněji zahnutý zobák, vždy bílá spodina těla, výraznější nadoční proužek a pláštěk s jednoduchou šupinovitou kresbou. Zřetelný je také oranžově béžový odstín na hrudi. V letu si všimněte bílého kostřece.

Z pětice představených jespáků se ve vnitrozemí nejvýznamněji setkáme s **jespákem písečným**. Velikostí se podobá jespáku obecnému, působí však dojmem přerostlého „černobílého“ jespáka malého – stejně jako on má černý zobák a bílou spodinu těla, pláštěk je ale zbarven odlišně. Jespák písečný je charakteristický svým hyperaktivním pohybem. Znáte jej můžete z mořských pláží, kde rychle běhá podél čáry příboje.

Na podzimním tahu lze u nás ojediněle pozorovat i velmi krotké jedince jespáků z dalekého severu, kteří neznají člověka a nepovažují jej za hrozbu. Během těchto vzácných okamžiků máme jedinečnou příležitost si tyto milé ptáky prohlédnout či vyfotografovat z bezprostřední blízkosti a s úžasem tak obdivovat jejich krásu a něžnost.

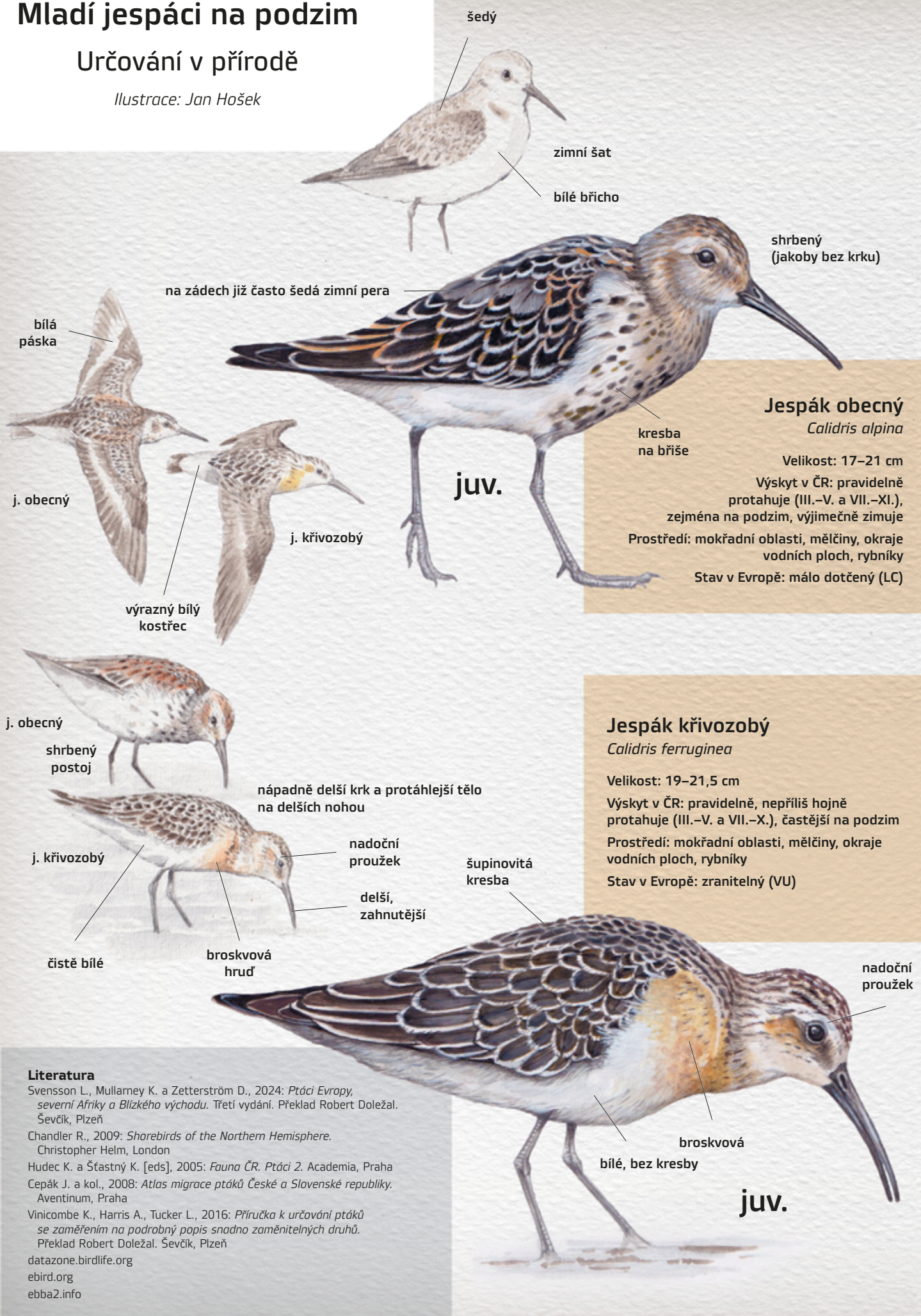

Ondřej Ryška | pracuje pro Jihomoravskou pobočku ČSO jako terénní pracovník. Mapuje ptáky v ptačích oblastech či ptačím parku Kosteliska. Rád vypomáhá s lektorováním v určovacích kurzech ČSO a spolupřidává akce pro veřejnost.

Mladí jespáci na podzim

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan Hošek

Jespák obecný *Calidris alpina*

Velikost: 17–21 cm

Výskyt v ČR: pravidelně
protahuje (III.–V. a VII.–XI.),
zejména na podzim, výjimečně zimuje

Prostředí: mokřadní oblasti, mělčiny, okraje
vodních ploch, rybníky

Stav v Evropě: málo dotčený (LC)

Jespák křivozobý *Calidris ferruginea*

Velikost: 19–21,5 cm

Výskyt v ČR: pravidelně, nepříliš hojně
protahuje (III.–V. a VII.–X.), častější na podzim

Prostředí: mokřadní oblasti, mělčiny, okraje
vodních ploch, rybníky

Stav v Evropě: zranitelný (VU)

Literatura

Svensson L., Mullaney K. a Zetterström D., 2024: *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu*. Třetí vydání. Překlad Robert Doležal. Ševčík, Plzeň

Chandler R., 2009: *Shorebirds of the Northern Hemisphere*. Christopher Helm, London

Hudec K. a Štátný K. [eds], 2005: *Fauna ČR. Ptáci 2*. Academia, Praha

Cepák J. a kol., 2008: *Atlas migrace ptáků České a Slovenské republiky*. Aventinum, Praha

Vinicombe K., Harris A., Tucker L., 2016: *Příručka k určování ptáků se zaměřením na podrobný popis snadno zaměnitelných druhů*. Překlad Robert Doležal. Ševčík, Plzeň

datazone.birdlife.org

ebird.org

ebba2.info

j. malý

j. písečný

j. obecný

juv.

běžová

vypadá trochu jako větší j. malý, ale chybí mu barevná kresba na zádech a bílé „kolejničky“

široká bílá páska

kratší, černý

vypadá z našich jespáků nejvíce „černobíle“

typický hyperaktivní pohyb

juv.

Jespák písečný

Calidris alba

Velikost: 18–21 cm

Výskyt v ČR: pravidelně, v nízkých počtech (IV.–V. a VIII.–XI.)

Prostředí: mokřadní oblasti, mělčiny, okraje vodních ploch, rybníky

Stav v Evropě: málo dotčený (LC)

nadoční proužek

Jespák malý

Calidris minuta

Velikost: 14–15,5 cm

Výskyt v ČR: pravidelně protahuje (IV.–V. a VII.–X.), zejména na podzim

Prostředí: mokřadní oblasti, mělčiny, okraje vodních ploch, rybníky

Stav v Evropě: málo dotčený (LC)

podlouhlé, vodorovně držené tělo

juv.

černé

bílé „kolejničky“

tmavé

j. malý

j. šedý

některá pera na zádech mohou tvořit černý pásek či skvrnu

bez bílé

pisík obecný

krátký, mírně zahnutý

šupinovitá kresba

žluté

juv.

při sběru potravy přikrčený

Jespák šedý

Calidris temminckii

Velikost: 13,5–15 cm

Výskyt v ČR: pravidelně, nepříliš hojně protahuje (IV.–V. a VII.–X.), početnost na jarním i podzimním tahu je přibližně stejná

Výskyt v ČR: mokřadní oblasti, okraje vodních ploch, mělčiny rybníků a velkých řek

Stav v Evropě: málo dotčený (LC)

Krutihlavový hlavolam

aneb Nad čím krutihlav kroutil hlavou

Milé děti,

tak se ke mně doneslo, že vám skončily prázdniny a musely jste se vrátit do školy. Hm, to se vám asi moc nelíbí a na dny volna jistě vzpomínáte. Možná si i vyprávíte svoje zážitky z doby, kdy jste mohly svobodně cestovat. Tak mne napadlo, že bych vám mohl poslat i svůj docela nedávný zážitek z cesty na zimoviště.

Usedám na pahýl. Rudý měsíc osvítil krajinu pode mnou. Co vidím? Kolem se kroutí mezi šedými svahy směrem do údolí jako serpentina. Nyní černý potok pode mnou vypadá jinak než za bílého dne, avšak jistě stejně zní. Přepadá mne únava, a proto zas oko lehce přivírám. To víte, stěhovavý život je náročný. Usínám jen zlehka. V kamenitém potoce to mocně žbluňklo. Pode mnou v údolí je obec. Náhle mne přepadl strach. Co to bylo? Jako kdyby do něj spadlo kladivo. Uši mám nastražené.

Kladivo mne neohroží, kočka by byla problém! Musím být ostražitý! Rozprostřelo se ticho. Napůl usínám a sním krásný, již africký sen! Snad je to tím, že věřím, že na zimoviště bezpečně doletím. K ránu mne něco vzbudilo: nevím, jestli chlad, nebo slídící lišák. Ať tak, či tak, on i pasoucí se dobytek mají hlad. Horský potok spěchá do údolí a bílý obláček barví do růžova vycházející sluníčko. Musím sehnat něco do zobáku, zahnat hlad a letět dál.

A pokud vám příběh nestačí a nevíte, nad čím si máte lámat hlavu, tak vězte, že je v textu příběhu ukryto osm ptačích druhů. Náповědu vám posílám na obrázcích, aby se vám z luštění nezavařila hlav. To bych nerad. Budete ji ještě potřebovat!

Váš Krůťa

Připravila Vladka Sládečková

Ilustrace: Tereza Valchářová (kladivouš) a Mike Langman, rspb-images.com (ostatní)

Polet' se mnou do přírody

Tipy na aktivity pro rodiny s dětmi

Milí kamarádi,

zima je za dveřmi a většina tažných ptáků již odlétla do svých zimovišť. To platí i o letošním ptákově roku konipasů horských a jeho příbuzných – konipasů bílých a lučních. Zatímco ale konipas luční odlétá až daleko přes Saharu do tropické Afriky, jeho příbuzným stačí oblast Středozemního moře. Asi jsou otužilejší nebo trochu línější, kdo ví. Někteří z nich se dokonce každý rok rozhodnou, že u nás zůstanou i přes zimu, a potkají se tak třeba se svými příbuznými ze severu Evropy.

Jen mi pořád vrtá hlavou, kde tu zimu tráví. Být konipasem, asi by se mi líbily nějaké tekoucí potoky nebo hromady hnoje na polích či sýpky, těžko říct. Možná by se dalo přežít i v blízkosti lidí. Ale já si netroufnu zůstat přes zimu, abych to zjistil, musím pryč. Vypátráte to za mě?

Věřím, že se vám to podaří, a jsem zvědavý, kde kterého konipasa zastihnete!

Váš Krůťa

Připravila Gabriela Dobrušská

Bažant mezi okrasou a lovem

Na konci podzimního období se příroda stává dějištěm postupného zmaru a usínání, lovecké vášně a všudypřítomné pomíjivosti, která je předejrou k novým začátkům. V hnědnoucí potměšlé krajině bez listů tím více vyniká bronzově lesklá barevnost bažantích kohoutů.

Bažanti mají velmi rozmanitou směsici příbuzných se vztahem k člověku – od zdomácnělých kurů a krocanů přes okrasné pávy až k lovným křepelkám, koroptvím, jeřábům, tetřevům a tetřívům. Společně s několika dalšími druhy všichni tito ptáci přísluší k početné čeledi bažantovitých.

Spojení zářivé krásy barevných kombinací peří se znamenitou chutí masa vedlo k introdukci původně divokých asijských bažantů do celého světa s výjimkou polárních oblastí. Hrabaví všežravci byli v 5. století př. n. l. dovezeni z Kolchidy (oblast dnešní Gruzie) do Řecka, kde vzniklo jejich pojmenování *fasianós* podle řeky Fasis (nyní Rioni). Varianty se dodnes užívají napříč celou Evropou. Českému, slovenskému i polskému slovu *bažant* zní zřejmě nejpodobněji německé *Fasan*.

Nejběžnější druh bažanta, označený fádním jménem „obecný“, je v současné době nejvíce lovenou českou zvěří a na jeho exotický původ se už téměř zapomnělo. Barevněji opeřené druhy, například bažant stříbrný, zlatý, diamantový nebo královský, se u nás sice téměř neloví, jejich cizokrajná nádhera je ale místo toho odsoudila k životu v zajetí.

Pomístní názvy, obsahující výraz *bažantnice*, nám připomínají jen část velkého množství „farem“ pro umělý chov bažantů, zakládaných v období renesance nebo již ve středověku. První písemná zmínka o bažantech na českém území pochází z roku 1330. Urození lovci dávali bažanty v době honů vypouštět do volné přírody, kde po nich stříleli z kuší, časem nahrazených puškami. V křovinatých oblastech na okrajích lesů, luk, polí a sadů se zdivočelí ptáci později dokázali na rozdíl od zajíců, koroptví nebo křepelky lépe přizpůsobit poškozování tradiční zemědělské krajiny.

Jako většina ostatních živých tvorů bažanti neunikli spojení s fantaskní, mnohdy různorodou a proměnlivou symbolikou. Zatímco na Dálném východě byl

¹¹ Detail z francouzsko-nizozemské pozdně středověké tapiserie, nazvané *Jednorozec čistí vodu*, s vetkaným párem bažantů a stehlíků, sedících na okraji fontány. Symbolický význam ptáků – zejména bažantího kohouta, který se chystá pít nebo si prohlíží svůj odraz ve vodní hladině – není objasněn, stejně jako poselství celé skupiny těchto loveckých výjevů s jednorozcem, plných mystické alegoričnosti. Neznámý autor, 1495–1505, The Metropolitan Museum Cloisters, New York, USA. | Zdroj: metmuseum.org/art/collection

¹ V asijském umění existuje nepřehledné množství různých vyobrazených bažantů, včetně rozmanitých druhů, o nichž Evropané s výjimkou ornitologů zpravidla nemají ani tušení. Pozoruhodným příkladem je akvarel nazvaný *Dva bažanti* od neznámého autora tzv. mughalské (indo-perské) školy z počátku 17. století. Vidíme zde pár satyra himálajského – bažantovitého ptáka žijícího v horských oblastech střední Asie. Freer Gallery of Art a Arthur M. Sackler Gallery, Washington, USA. | Zdroj: meisterdrucke.es

bažant pokládán za symbol harmonie ve vesmíru, bouřek a jara, bohatství a prosperity nebo – podobně jako domácí kohout – plodnosti, evropský středověk v něm pro jeho „taneční“ pohyby spatřoval ztělesnění šalby a klamu.

Postupem času se bažanti, obvykle zlatí, ocitli na vývěsních štítech hostinců a restaurací (ve slovenském Hurbanově se v roce 1967 začalo pod značkou Zlatý

¹¹ Pražský dům U zlatého bažanta v ulici U radnice 10/2 na Starém Městě získal své malované domovní znamení zřejmě na přelomu 18. a 19. století. Zatímco originál je již přes 100 let v majetku Muzea Prahy, na fasádu domu byla v nedávné době osazena kopie. (Reliéfní znamení stejného jména najdeme v průčelí domu čp. 92 na Valdštejnově náměstí v Jičíně – bažant zde má na hlavě i zlatou korunku.) Neznámý autor, olejomalba. | Zdroj: webumenia.sk

¹ Bažant zobrazený technikou intarzie (tzn. vykládaný povrch dřevěnými dýhami různých barev a struktury) na renesančním kusu nábytku | Zdroj: designbook.com.ua

Bažant vařit dodnes známé pivo) nebo na fasádách jako domovní znamení.

Nejčastěji na umělecká ztvárnění bažantů narazíme ve výtvarných dílech nebo na dekorativních předmětech s loveckou a mysliveckou tematikou. Objevují se také na žánrových zobrazeních ptactva barokními malíři a v mnoha světybných stylizacích asijských mistrů. Při pohledu na tyto malby můžeme ucítit jemný dotyk ozvěny ze *Zpěvů staré Číny*, podobně jako když v podzimní krajině zahlédneme vznešenou chůzi, běh, nízký a krátký let bažanta nebo když nablízku zaslechneme jeho skřehotavý výkřik. ▲

Daniel Razím

Příště: Pták roku 2026 – vzpomínka na dávné ptáčníky

Kde zimují lindušky lesní?

Přece v Africe, koncem léta odlétají do vzdálených zimovišť, přesněji do sub-saharské Afriky. To je ta větší část kontinentu jižně od Sahary. Navazujícímu pásu, kde poušť přechází pozvolna v savanu, se zde říká Sahel. Ale zůstávají v suchém Sahelu, nebo letí dále na jih až k okrajům vlhkých tropických lesů u pobřeží Guinejského zálivu? Nebo dokonce až k rovníku? Přesnější poloha zimovišť naší hnízdní populace byla ještě donedávna více neznámá než známá.

Když mi na sklonku 20. století v době mých studií na Přírodovědecké fakultě UK v Praze přidělil školitel Roman Fuchs téma diplomové práce se slovy „... budeš dělat na linduškách...“, netušil jsem tehdy, že se těmto konipasovitým pěvcům budu věnovat i po ukončení studia, bez ohledu na to, jaké zaměstnání budu právě vykonávat. Za linduškami jsem chodil do terénu nadále i po obhájení diplomky ve volném čase, především jako kroužkovatel. Zjistit něco více o jejich migraci a zejména poloze zimovišť byla u lindušek lesních výzva. Zpětných hlášení ze zimovišť naší populace dosud není mnoho, konkrétně jedno jediné. Pochází od jedince kroužkovaného během srpna roku 1973 na Bruntálsku v Jeseníkách, který byl v lednu 1974 nalezen na zimovišti v západoafrické Ghaně. Jelikož jde ale o ptáka kroužkovaného koncem léta bez bližšího určení věkové kategorie, nelze s jistotou určit, zda se tento ojedinelý záznam týká našeho hnízdicího jedince, nebo migranta. I tak je ale pro tento druh nevšedním zahraničním zpětným hlášením na evropské úrovni, jež o poloze zimovišť střeoevropské populace napovídá alespoň něco. Zůstal a po více než 50 letech však pro lindušky lesní značené kroužky centrály Národního muzea v Praze nadále zůstává jediným zpětným hlášením z afrického zimoviště, které se kroužkováním podařilo získat. Zpětných hlášení z Afriky zkrátka nepřichází mnoho a pro lindušky lesní to platí dvojnásob.

Linduška lesní s nasazeným světelným geolokátorem, jenž může pomoci objasnit dosud neznámé skutečnosti ohledně její migrace. Ale jen za předpokladu, že pták dolétne na zimoviště, vrátí se po roce zpět a podaří se jej opět odchytit. | Foto: Tomáš Brinke

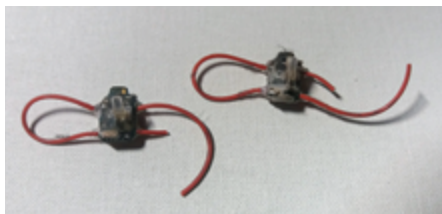
Světelné geolokátory – nová éra ve výzkumu migrace

Získat tedy od lindušky lesní zpětné hlášení z Afriky na základě kroužkování se dá z hlediska pravděpodobnosti přirovnat k výhře první ceny v loterii. A ta stále nepřichází. Přibližně od roku 2010 se však v metodickém výzkumu migrace drobných pěvců začíná uplatňovat něco nového – světelné geolokátory. Pro větší druhy ptáků se používají ještě déle, ale pro pěvce o hmotnosti několika gramů je to záležitost až posledních let. A na jakém principu takový geolokátor funguje? Miniaturní elektronické zařízení zaznamenává v pravidelných intervalech intenzitu světla a tato data ukládá do lokální paměti. Po jejich stažení se dají odvodit zeměpisné souřadnice – zeměpisná šířka s ohledem na rozdílnou délku dne a zeměpisná délka dle odlišného času východu a západu slunce. Položu jedince sice nelze lokalizovat absolutně přesně, pro zeměpisnou šířku je možné odvodit souřadnice s odchylkou ± 150 km a pro zeměpisnou délku ± 200 km, i tak se ale jedná o průlom ve výzkumu nejen ptačí migrace. Dle zaznamenaných dat lze s různou přesností vyhodnotit i absolvovanou migrační trasu do zimoviště a zpět na hnízdiště. Má to ale jeden velký háček. Jedince, kterému nasadíte geolokátor (pro lindušky je jeho hmotnost asi 0,7 gramu – nesmí přesáhnout

3 % tělesné hmotnosti ptáka), je třeba po návratu ze zimoviště v dalším roce opět odchytit a geolokátor sejmout. Jinak se k datům u základního typu geolokátoru nedostanete. Nespornou výhodou geolokátorů je i jejich relativně nízká pořizovací cena. Je sice několiknásobně vyšší než cena aluminiového kroužku, ale stejně tak je podstatně vyšší i pravděpodobnost, že se o migraci značeného jedince něco dozvíte.

S geolokátory do terénu

Má-li se výzkum posunout kupředu, je někdy velmi důležité získat tu správnou příležitost. A ta přišla. S Petrem Procházkou se známe ze studií. Jako profesionální vědec zaměstnaný v Ústavu biologie obratlovců Akademie věd ČR provádí výzkum zaměřený především na rákosinové druhy pěvců. Asi před sedmi lety mě oslovil, zda se stále věnuji linduškám a jestli bych nechtěl navázat spolupráci s kolegy ze Švýcarského ornitologického institutu v Sempachu. Mají možnost zajistit světelné geolokátory pro terénní pracovníky ve střední a východní Evropě, kteří se intenzivně věnují některému druhu pěvců zimujících v Africe. Zvažoval jsem své časové možnosti pro práci v terénu, ale dlouho jsem se nerozmýšlel. Nebylo co řešit, takové nabídky se neodmítají. Mým úkolem bylo v nastávajícím pětiletém období označit

1 Světelné geolokátory, které pro výzkum poskytl Švýcarský ornitologický institut v Sempachu. Na lindušky lesní z Křivoklátské vrchoviny jich bylo v pětiletém období výzkumu nasazeno celkem 54.
Foto: Tomáš Brinke

→ Mapa zobrazující polohu zimovišť sedmi lindušek lesních, u nichž se podařilo získat geolokátory zpět a analyzovat uložená data | Mapa: J. B. Wong

dostatečné množství lindušek na vybrané lokalitě geolokátory a snažit se o co nejvyšší počet zpětných odchytů pro jejich získání s uloženými daty. Kolegové ve Švýcarsku zajistili nejen financování a dodání geolokátorů, ale i celkovou koordinaci projektu a vyhodnocení získaných dat.

V letech 2019–2024 jsem tedy každé jaro ve svém volnu jezdil za linduškami do terénu. Místo výzkumu jsem vybral s ohledem na blízkost mého bydliště v Novém Strašecí. Na severním okraji Křivoklátské vrchoviny jsem pravidelně navštěvoval tři lokality, kde se příliš nemění charakter biotopu (okraje listnatých a smíšených lesů) a kde se lindušek vyskytuje dostatečné množství. Každoročně jsem nasazoval geolokátory přibližně deseti samcům, za pětileté období jich bylo nasazeno celkem 54. S odchty jsem již měl za předchozí roky dostatek zkušeností, kromě hliníkového kroužku jsem odchycenému samci upevnil na záda nylonovými popruhy miniaturní destičku s geolokátorem, který následně začal pomocí vyčnívající světelné tyčinky ukládat do lokální paměti data o délce dne a času východu a západu slunce. Předpokládal jsem realisticky, že se samozřejmě o rok později nesetkám s každým označeným jedincem. Doufal jsem však, že toto nemalé úsilí přinese první výsledky.

Co geolokátory prozradily?

Na již „staré známé“ samce, které se mi po roce podařilo znovu odchytit, nejen přibližnou polohu jejich zimoviště, ale i období odletu na hnízdiště a příletu z něj včetně přibližné absolvované migrační trasy. Tedy mnohem více, než se dá zjistit ze zpětného hlášení kroužkovance. Kolik těch „starých známých“ bylo? Celkem sedm. Sedm statečných, kteří po jeden rok nesli na cestě přes Saharu tam

i zpět kromě kroužku také geolokátor. Lindušky zimovaly převážně v západní Africe. Ne však v jedné oblasti, ale na území více států – od nejzápadněji ležící Guiney přes jižní Mali a Pobřeží slonoviny až po západní Nigérii. Jeden ze samců ale překvapivě trávil zimu i ve středoafrickém Čadu v pánvi Čadského jezera (viz mapu). Prokázalo se, že zimoviště lindušek lesních hnízdících společně v rámci jedné středočeské oblasti jsou v Africe poměrně rozptýlená s těžištěm v západní Africe. Dva samci prokazatelně zimovali na dvou různých místech vzdálených od předchozí lokality zimního výskytu 101 km a 403 km. Průměrná vzdálenost zimovišť od hnízdišť byla 4457 km (± 404 km). Odlet z hnízdišť probíhal v srpnu až září s tím, že nejdříve jeden ze samců opustil hnízdní lokalitu již 5. srpna, nejpozději jiný samec až 23. září. Podzimní migrace (medián trvání migrace 52 dnů, medián setrvání na tahových zastávkách 45 dnů) probíhala od konce září do poloviny listopadu. Jarní migraci zpět na hnízdiště lindušky vykonaly od poloviny března do začátku dubna a trvala kratší dobu než podzimní (medián trvání migrace 20 dnů, medián setrvání na tahových zastávkách 19 dnů). Na hnízdních lokalitách se lindušky vyskytly nejdříve 29. března, nejpozději 27. dubna. Překvapivé je, že všechny lindušky nemigrovaly stejnou tahovou cestou. Čtyři samci letěli na jih přes Apeninský poloostrov jižní trasou, dva samci na jihozápad přes Pyrenejský poloostrov. Převážně se při jarní migraci vraceli podobnou trasou zpět, ale u dvou samců se prokazatelně odehrála

podzimní a jarní migrace zcela rozdílnými trasami. A asi největší překvapení v této části vyhodnocení dat bylo zaznamenáno u samce, který zimoval v Čadu. Migraci tam i zpět podnikl nejvýchodnější tahovou cestou přes Balkánský poloostrov.

S podrobnými výsledky vyhodnocujícími získaná data se čtenáři mohou seznámit v odborném článku publikovaném v červenci 2025 v časopise *Journal of Ornithology*.¹ Světelné geolokátory nám pomohly ze života lindušek lesních poodhalit něco nového. Přesto jsou to jen další střípky (i když už jich je o dost více) o migračním chování druhu, který dle výsledků monitoringu a pravidelných sčítání v Evropě dlouhodobě ubývá. Příčin úbytku lindušek lesních je bezpochyby více a jednou z podstatných může být i to, co musejí podstoupit během migrace a co je čeká na zimovišti. Víme o nich něco dalšího, co může přispět k jejich ochraně, ale stále je co objevovat. A aby to bylo možné i nadále, mělo by být zachování příznivých podmínek na zimovištích, tahových zastávkách a hnízdištích nejen pro lindušky naší prioritou.

1 J. B. Wong, T. Brinke, M. Briedis, S. Hahn 2025: Unexpected variation in migration routes and nonbreeding residency of Tree Pipits (*Anthus trivialis*) from a central European breeding population. *Journal of Ornithology*. <https://doi.org/10.1007/s10336-025-02314-z>

Tomáš Brinke | je učitelem biologie a zeměpisu na pražském Gymnáziu Arabská. Ve volném čase se v ornitologii věnuje zejména kroužkování (nejen lindušek). Je také dlouholetým členem Ligy lesní moudrosti a rád se ve společnosti podobně smýšlejících lidí vydává na delší pobyty do přírody.

Vojtěch Brlík je jedním z mladých českých vědců, jimž se podařilo skloubit vášně pro ptáky s mezinárodní vědeckou kariérou. Foto: Pavel Pipek

Pozorování ptáků je nejpřirozenější cestou k pochopení přírody

Rozhovor s Vojtěchem Brlíkem

Scházíme se v pražské kanceláři ČSO, kam jsi na rozhovor přijel pravděpodobně z největší dálky ze všech respondentů. Čemu se na univerzitě v Guelphu věnuješ?

Působím ve výzkumné skupině Ryana Norrise, který studuje přenosové efekty u tažných ptáků. To znamená, že nás například zajímá, jak podmínky na zimovišti ovlivňují to, co se děje na hnízdišti – třeba hnízdní úspěšnost na druhé straně zeměkoule. V posledních deseti letech se studium ptačí migrace rozjelo na plné obrátky, protože již máme technické možnosti, jak sledovat přesuny i 10gramových ptáků mezi kontinenty. Navíc máme často informace i o tom, kde, kdy a jak hnízdili a zda se jim hnízdění podařilo. V průběhu doktorátu jsem data ze sledování migrace posbíral

od velkého množství spolupracovníků z celého světa. Teď se snažím pochopit fungování tažných ptáků v průběhu roku a jak by naše zjištění mohla pomoci v jejich ochraně. Roční cyklus ptáků je komplexní, hraje v něm roli množství podmínek a na nás je to rozklíčovat. Najít vzorce napříč roky, druhy a kontinenty – to je můj cíl.

Tvůj profesní zájem se tedy dá shrnout jedním slovem – migrace. Co tě k ní přivedlo?

Můžu říct, kdo mě k ní přivedl. Byl to Jarda Koleček, můj vedoucí středoškolské odborné činnosti, v níž jsem se věnoval kompletním seznamům a jejich využití. Když jsem pak přišel na vysokou školu,

Vojtěch Brlík

* 1995 Frýdek-Místek

Studoval biologii a ekologii na Univerzitě Palackého v Olomouci a na Univerzitě Karlově. Působí v odborné radě ČSO, vědecké radě konference ČSO 2022 a 2025, v letech 2014–2022 organizoval ornitologické kurzy v Orlickém Záhoří a Členové členům. V současnosti působí jako postdoktorand na University of Guelph v Kanadě a Univerzitě Karlově.

hned v prvním týdnu studia mi Jarda napsal, jestli bych neměl zájem podílet se na sledování migrace rákosníka obecného, což byla vlastně pozvánka do týmu Petra Procházky na Ústavu biologie obratlovců AV ČR, a tak to všechno začalo. Od té doby se migraci věnuji. S tažnými ptáky mě spojuje i to, že mezi mé koníčky patří cestování a poznávání krajiny – a to vlastně dělají i oni.

Říkáš, že podmínky prostředí na jednom kontinentu mohou ovlivnit, co se s ptáky děje, když doletí na druhou stranu zeměkoule. Můžeš nám to přiblížit?

Vysvětlím to na příkladu kulíka říčního. Jeden finský kroužkovatel, Heikki Arppe, okroužkoval od roku 1980 tisíce kulíků. Kroužkované ptáky pak pozoroval a věděl, který jedinec se vrátil a který už ne. Z takových dat lze pak vyčíst pravděpodobnost přežívání. V té finské populaci se ukázalo, že přežívání meziročně kolísá mezi 30 a 80 %. Jeden rok přežijí skoro všichni a v následujícím jich přiletí sotva polovina. A nás zajímalo, co za touto variabilitou je. Kulíci ve Finsku nejsou celý rok, v zimě je tam metr sněhu a minus dvacet, což by nepřežili, ale nevěděli jsme, kde zimují. Když jsme je sledovali s pomocí geolokátorů, přišlo první překvapivé zjištění – skoro všichni letěli zimovat do Indie. Díky údajům z geolokátorů jsme věděli, kudy letí na jarním i podzimním tahu a kde mají zimoviště. Pro tyto oblasti jsme získali i detailní informace o počasí a zjistili jsme, že přežívání kulíků ve Finsku výrazně ovlivňuje množství srážek v Pákistánu, kde tráví skoro dva měsíce na podzimním tahu. V letech se silným monzunem je všude dostatek vody a nejspíše i potravy, a kulíci tak mají vyšší pravděpodobnost, že přežijí a vrátí se zpět na finská hnízdiště, než v letech se slabým monzunem. Podmínky v jižní Asii tedy ovlivňují, kolik kulíků v dalším roce zahnízdí v Evropě a jestli dokážou doplnit oslabenou populaci.

Pokud tažné ptáky ovlivňují hlavně podmínky na tahu a na zimovištích, má vůbec smysl chránit je tady u nás, na hnízdištích?

Zcela určitě ano. Tažní ptáci nejsou na okrasu, zajišťují spoustu ekosystémových služeb, teprve začínáme chápat, co to všechno znamená. Přenášejí například různé parazity, choroby. Může se zdát, že to je nežádoucí, ale i patogeny mají v ekosystému svou roli. Tažní ptáci přenášejí i další organismy, jako třeba semena rostlin, vytvářejí pro ně síť, která umožňuje jejich šíření. Zároveň přesouvají velké množství energie a živin: někde se nakrmí, přelétnou a jinde zahnízdí. Jsme na úplném začátku poznání, jak moc důležitou roli v ekosystémech mají a co by to znamenalo, kdyby tady nebyli.

V Evropě navíc máme prostředky, know how a čas pro ptáky něco udělat, na rozdíl od jiných částí světa, třeba subsaharské Afriky, kde jsou podmínky výrazně složitější. Nehledě na to, že ptáci u nás hnízdí a jeden z parametrů, který ovlivňuje jejich demografii – jestli přibývají, nebo ubývají –, je úspěšnost hnízdění. Můžeme jim tedy zajistit vhodné podmínky pro rozmnožování, které se odehrává u nás v Evropě. Navíc velká část tahových tras je na území Evropy, kde se ptáci stále smějí lovit, což je jenom těžko pochopitelné. Takže i v rámci naší malé Evropy máme co zlepšovat.

Zmínil jsi geolokátory, jak vlastně podobná zařízení fungují?

Sledovací zařízení se dělí na vysílačky a záznamníky. Vysílačky posílají data buď přes rádiový signál, nebo satelit, ale jsou závislé na životnosti baterie. Ty se solárním

Přednáška o přesunech tažných ptáků na zimovišti a faktorech, které toto chování vysvětlují, na konferenci European Ornithologists' Union v Bangoru ve Walesu v srpnu 2025 | Foto: Richard Schnürmacher

nabíjením mohou vydržet i několik let, ale kvůli velikosti se hodí jen pro větší ptáky. Záznamníky oproti tomu data nevysílají, jen ukládají. Abyste se k informacím dostali, musíte ptáka znovu chytit. Revoluci přinesly světelné geolokátory – miniaturní záznamníky, které měří intenzitu světla a z ní odhadují polohu. Váží jen 0,3 gramu, takže je lze nasadit i na menší ptáky. Právě teď ale přichází další průlom: solární vysílačky o váze pouhých 0,05 g! Vědci je už testují na motýlech monarších stěhovavých a v přímém přenosu tak ukazují skutečnou trasu, kudy motýl letěl. Jsme dost možná na prahu nové éry sledování zvířat.

Co nám tyto nové technologie umožní?

Můžeme třeba zjišťovat, kde vlastně tažní ptáci hynou. Zatím je jen málo studií, které říkají, že většinou to nezvládnou v průběhu tahu. Tam je nejspíš hrdlo lahve. Proto to mají tažní ptáci těžší a celoroční přežívání je u nich nižší než u stálých druhů. Když ale doletí na zimoviště, mají tam už poměrně dobré podmínky, na rozdíl třeba od sýkor, které se tady musejí poprat se sněhem a mrazem.

Fascinující je i otázka, jak migraci zvládají ti nejmenší ptáci. Takový kolibřík – teď v září jsem ho poprvé v životě chytil na jednom ostrůvku v Atlantiku, to je tak miniaturní stvoření! Držel jsem ho dvěma prsty a ty byly oproti tomu ptáčkovi úplně obhlavné. Když jsem ho vypustil, vyletěl mi

z ruky jako čmelák. Úžasné zvíře. Ale jak je schopné doletět do Panamy a pak zpátky na hnízdiště, třeba na jih Kanady? Jak zvládne přeletět tisíce kilometrů, když se živí nektarem, což je v podstatě jen cukrová voda? A právě tady nám nová zařízení můžou posunout hranici poznání.

A mají tedy ještě tradiční metody jako kroužkování své uplatnění?

Rozhodně. Nová zařízení sice převzala roli sledování migrace, protože jsou efektivnější, ale s pomocí kroužkování zjišťujeme, jaké je třeba meziroční přežívání (jako u těch finských kulíků), jestli se ptákům dařilo líp, nebo hůř, jestli bylo hodně mladých jedinců. Tohle všechno umíme napříč druhy jen díky kroužkování, protože se mu věnují desítky a stovky tisíc lidí po celém světě. Je to funkční systém a umožňuje sbírat data na velké škále na rozdíl od vysílačů, které jsou extrémně drahé a může si je dovolit jen hrstka výzkumníků.

Kromě údajů na velké prostorové škále také pracuješ s daty z dlouhých časových řad. V čem vidíš jejich přínos a jak bys motivoval lidi, aby se do sčítání ptáků zapojili?

Schopnost určovat ptáky je podle mě nedocenená a nedostatečně zdůrazňovaná. I kdybyste zaznamenali jen pár druhů, když to udělají stovky tisíc lidí na celém světě, přinesou data, která v některých ohledech mohou předčít údaje z vysílačů. Klíčové je množství lidí, kteří ptáky sčítají v různých obdobích na

různých místech. A mohou se tak zapojit do projektů běžících už desítky let. Díky tomu máme referenční hodnotu, která prakticky pro devadesát devět procent projektů chybí, protože začaly před deseti, v nejlepších případech dvaceti lety. A (skoro) žádné technologie, ať už sebelepší, nám nepomůžou podívat se do historie. Je pár výjimek, kde se začalo před padesáti lety a dělá se to stejně až doposud. Díky dlouhodobému sčítání tak víme, co se u nás s ptáky děje už od osmdesátých let. Tyhle informace jsou jedny z mála, které se aktivně využívají v ochraně přírody anebo k posouzení, jestli vynaložení energie a prostředků k něčemu bylo, a případně, jak bychom přírodu mohli chránit lépe.

Dalším výsledkem tvé práce je mapa stabilních izotopů síry. To zní fantasticky. Jak se něco takového dělá? A jak se to dá využít?

Zkusím to co nejjednodušeji vysvětlit. Izotopy jsou formy prvků a nacházejí se úplně ve všem, v každém živém i neživém objektu. Když si vezmeme ten nejběžnější – vodík, tak ten má buď lehčí formu s jedním protonem, anebo těžší s jedním protonem a s jedním neutronem. Je ve vodě, je v nás. Ale toho těžšího je výrazně méně než toho běžného bez neutronu. A jeho množství, bavíme se o jednotkách na tisíce těch běžných, se mění mezi lokalitami. V severním Finsku je těžších vodíků ve srážkách výrazně méně než třeba ve Španělsku, protože Španělsko je blíže zdroji mraků. Když mrak vytvořený nad Atlantikem letí přes Španělsko a zaprší, je

v kapkách trochu těžšího vodíku. Když stejný mrak doletí až do Finska, už je tam skoro jen ten lehký vodík. To znamená, že na různá místa spadne dešťová voda, která má rozdílné izotopové složení.

A ptáci, kteří na konkrétním místě žijí, přijímají vodu s izotopovým signálem dané lokality, a když jim pak vyroste peří, je v něm izotopový odraz prostředí. Jakmile zjistíme, jak se liší lokalita od lokality, vytvoříme izotopovou mapu a podle ní pak můžeme začít odhalovat původ vzorků. U síry vznikají rozdíly mezi lokalitami trochu jinak než u vodíku, roli hraje vzdálenost od pobřeží, ale i geologické podloží, a proto se pro Afriku hodí více než vodík. Získali jsme tedy izotopové signály síry z více než 120 lokalit v subsaharské Africe a pomocí analytických technik jsme vytvořili mapu, díky níž můžeme zjišťovat původ jedinců.

Těch, kteří přiletí z Afriky do Evropy.

Těch, kteří v Africe vyměnili peří. Když doletí do Evropy, vytrhneme jim pero, analyzujeme izotopy a určíme, z jaké oblasti pravděpodobně pocházejí. Je to taková paralela ke kroužkování nebo geolokátorům. Izotopová analýza je ale poměrně levná, takže ji můžeme udělat u velkého množství jedinců. A využití má i ve forenzních vědách. Když na letišti kontrolují zásilku s přepravovanými zvířaty, jsou izotopy jednou z metod, jak zjistit, odkud dané zvíře pochází a zda nejde například o nelegální transfer. A nemusejí to být jen zvířata. Pomocí izotopů se třeba zjistilo, odkud se do USA pašuje kokain nebo odkud bere nelegální tiskárna padělaných peněz papír.

Takže pro analýzu izotopů je zásadní moment, kdy pero vzniká?

Přesně tak. Během vzniku tkáně pták využívá potravu a zdroje z daného prostředí. Takže v ostatních tkáních, které zase vznikly jinde, jsou izotopy jiné. Kostra se například vytváří v určitém období života a pak už je stabilní i s izotopy, které v ní zůstanou. Červené krvinky se obměňují zhruba každých 60 dní, což znamená, že i izotopové složení se pak zcela změní podle toho, kde pták je. Záleží na tom, co chceme zjistit. Kde byl před týdnem? Tak potřebujeme krevní plazmu, jejíž izotopové složení odpovídá posledním pár dnům. Když chceme vědět, co dělal před čtvrt rokem, odebereme krevní buňky, a když nás zajímá období před šesti měsíci, odebereme konec dráčku.

Terénní práce v Africe může znít romanticky. Máš nějaký nezapomenutelný zážitek?

Za účelem analýzy izotopů z listů akácií jsem oslovil řadu světových herbářů, a přestože ty největší souhlasily se spoluprací, některá bílá místa jsem musel pokrýt sám. Dostal jsem se při tom až do části Nigérie, která byla ještě nedávno horkou zónou ovládanou Boko Haram, odnoží Islámského státu. Podařilo se mi ale přemluvit řidiče, abychom vyrazili až k hranicím Nigeru. Bylo to nezapomenutelných osmnáct hodin jízdy, kdy jsme ujeli tisíc sto kilometrů a já každých dvacet vyskočil, uškubl pár listů a hned zase naskakoval do rozjíždějícího se auta, protože řidič chtěl být co nejdřív pryč. Bylo to divoké. Ale dojeli jsme až k nejnižší části Sahary, do Sahelu, přechodové zóny mezi Saharou a subtropickou Afrikou, která byla, k mému překvapení, do značné míry pod vodou.

Jaké podmínky vlastně evropské tažné ptáky v Africe čekají?

Kousek pod Saharou v září a říjnu fantastické – spousta vody i potravy, létají tam saranče, žije to tam. Nicméně během pár následujících týdnů pasáty odvanou vlhkost zpět na jih a vše vyschne. A co odtamtud nezdrhne, to pak má dost nesnadné podmínky k přežití. U nás opadá listí, mrzne, je zima a říkáme si, není divu, že ptáci odletí. Ale v mnohých částech subsaharské Afriky se děje to samé, jen tam nemrzne, ale všechno vyschne. Změna vegetace je skoro nerozeznatelná od našeho podzimu. Spadne listí, všechno je holé, akorát je tam pekelné vedro a sucho. A já bych chtěl zjistit, jak na to afričtí ptáci, o kterých se často domníváme, že jsou stálí, reagují. Myslím, že se velká část ptáků v rámci Afriky přesouvá,

protože změny prostředí jsou tak dramatické, že si nemůžou dovolit zůstat na jednom místě.

Takže ani zimoviště našich druhů netvoří jedna lokalita?

Přesně tak. Ukazuje se, že některé druhy se i během zimování přesouvají. Pomocí geolokátorů jsme vyvrátili představu, že naši tažní ptáci někam doletí a zůstanou tam jako pecky šest měsíců. Ukazuje se, že asi třicet procent jedinců patřících k desítkám druhů podniká přesuny v rámci zimoviště. Často tak uletí i tisíce kilometrů, je to neuvěřitelně dynamický systém. Vzhledem k tomu, že na zimovišti nejsou fixováni na jedno místo, jako tady na hnízdiště, mají flexibilitu a samozřejmě ji využívají. A doposud jsme vlastně nevěděli, v jakém rozsahu se to děje.

Je nějaký ptačí druh, který ti na cestách udělal obzvláštní radost?

Teď si asi čtenář řekne: „Co to je za blázna, toto?“ Ale přiznám se, že největší radost mi udělala pozorování evropských ptáků v Africe, jak si tam běhají vedle exotů. Třeba budničci horští v akáciích, kde mají posledních pár lístků, pod nimi široko daleko jenom písek, to mě naprosto fascinuje. Jsou to opravdu ptáci dvou světů, vedou vlastně dva odlišné životy. Vzpomínám, jak jsem chytil rákosníka obecného, kterého jsem během bakalářského studia zkoumal v Mutenicích, uprostřed Nigérie, byl jsem z toho naprosto odvařený.

Vzpomeneš si na určitý zlom nebo chvíli, kdy sis uvědomil, že nejlíp tě baví právě ptáci?

Bylo mi třináct, čtrnáct. Třídni profesor nás vzal na výlet do Poodří na rybník Kotvice. A já jsem tam koukl do dalekohledu a uviděl zrzo-hlávku, kterou jsem nikdy před tím neviděl, ačkoli jsem ji znal z atlasů. A najednou jsem se po tom rybníku rozhlédl a tam bylo všechno – polák chocholačka, polák velký, zrzo-hlávka, čírka modrá. A já na ně koukal jako blázen, že skoro za barákem můžu vidět všechny ty ptáky z atlasu. To pro mě byl takový spouštěč. Tím zásadním momentem ale bylo, když jsem dělal biologickou olympiádu a jako vstupní úkol do okresního kola bylo systematicky pozorovat ptáky v okolí domova. Zjištění, že skutečně existují, že nejsou jenom na papíře v atlasu, zažehlo mou vášeň pro ptáky.

Máš od těch dob nějaký každoroční ptačí rituál?

Pro mě je největší pohoda a občasný rituál, když si prostě vyjdu ven s dalekohledem,

– V roce 2022 Vojtěch Brlík (spolu s B. Prudíkem, J. Zálíšovou, T. Ryšanem, T. Serafinem a Z. Matějkovou, vtipnou a svědomitou kamarádkou a kolegyní, již tímto věnujeme tichou vzpomínku) zorganizoval 2,5měsíční expedici napříč Evropou. Na 25 lokalitách mezi jižním Bulharskem a severním Finskem posbírali vzorky od více než 1100 jedinců čtyř tažných druhů s cílem pochopit změny ve využití ekologického prostoru mezi obdobím hnízdění a zimování napříč populacemi z různých zeměpisných šířek. Rumunsko, Jirfa. | Foto: Tadeáš Serafin

† Konference EOU Fledglings Meeting 2024 proběhla v Praze a přilákala přes sto začínajících vědců z Evropy i USA. Vojtěch byl jejím hlavním organizátorem. Zde představuje hlavního přednášejícího profesora Frédérica Jigueta z Paříže. | Foto: Jakub Hrouda

nemám s sebou mobil ani zápisník a prostě koukám a jenom tak jsem a užívám si to. Rád trávím čas v přírodě a ptáci jsou její nejviditelnější částí. A to, že je i poznám, mě těší. Není to pro mě jenom „píp, píp“, ale řeknu si: „Jé, tihle už zpívají. A tihle ještě ne.“ Takové rozšířené vnímání přírody. Řekl bych, že primárně mě zajímá příroda a skrze ptáky vede ta nejsnazší, nejpřirozenější, nejjednodušší cesta, jak se k přírodě dostat blíž a líp ji pochopit.

Snad to stihneme. Síla vliv klimatické změny, spousta druhů ubývá. Leckdo může nabýt dojmu, že všechny zprávy o přírodě jsou špatné. Neklesáš někdy na mysli?

Ne. Co se týče tažných ptáků, ukazuje se, že jsou neuvěřitelně schopní a flexibilní. I ti desetigramoví drobečci, kteří na hnízdišti nasbírají během pár týdnů tuk, prakticky nonstop přeletí Středomoří a k tomu

Saharu a doletí na zimoviště, kde půl roku přežívají na okraji pouště. Mají velkou kapacitu přizpůsobit se změnám, které na ně samozřejmě dopadají, ale nebojím se, že by úplně zmizeli. Neupadám do environmentálního žalu, že se všechno zcela rozpadne. Ale budeme muset zaplatit nějakou cenu a asi ji pocítíme.

Aby ptáci nezmizeli, se snaží i ČSO, jejímž jsi dlouholetým členem. Jak vnímáš její roli a smysl?

ČSO sdružuje lidi, kteří mají stejný zájem. Motivací může být hodně, ale ten stmelující element mi přijde silný. Zároveň v ČSO pracuje množství schopných lidí, kteří mají za cíl chránit ptáky – od zemědělské krajiny přes ohrožené druhy po běžné ptáky celé Evropy, kde se údaje o početnosti využívají v ochraně přírody. Tyto cíle mi imponují, jsou to taky mé cíle. ČSO dává možnost zdokonalovat se lidem, kteří pak mnoho přinášejí zpátky pro přírodu. Vždyť to, že lidé poznají ptáky, je tak cenná a hodnotná schopnost, která dokáže přesvědčit třeba i Evropský parlament, jak jsme viděli na zákazu lovu hrdličky divoké. Je fantastické, jak silná je společnost lidí, které ČSO sdružuje, a jaký dopad mají jejich schopnosti. Nesmírně se mi líbí sloučení odbornosti s podporou a začleněním široké veřejnosti do jedné organizace. Lidi jsou tam prostě společně. A takový silný odborný spolek s podporou veřejnosti, to je, myslím, unikum.

Za rozhovor děkuje Alena Klvaňová.

Masové vybíjení kormoránů ryby nezachrání

Kormorána velkého je u nás v souladu se směrnicí o ptácích zakázáno zabíjet, zraňovat a rušit, ale po schválení výjimky od příslušných orgánů jsou ptáci každoročně intenzivně loveni myslivci (kolem 10 000 jedinců ročně), což však nemá na velikost jejich populace vliv | Foto: Frank Vassen (CC BY 2.0)

Letos v září vyzvalo Švédsko Evropskou komisi, aby kormorána velkého zařadila mezi lovné druhy a koordinovala regulaci jeho početnosti kvůli údajnému dopadu na rybí populace. Žádost podpořilo dalších šest zemí včetně Česka. Odborníci ale varují, že vybíjení kormoránů je neúčinné, nákladné a v rozporu s principy ochrany přírody.

Podobný plán představila už v dubnu Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO), která doporučuje koordinované snižování počtu kormoránů napříč Evropou. Tento návrh však ignoruje vědecké poznatky a podkopává desítky let úsilí o ochranu původní evropské přírody.

Kormorán jako hlavní viník je mýtus
Rybáři často vnímají kormorány jako hlavní příčinu úbytku ryb. Tento pohled je však zjednodušený a vědecky nepodložený. Skutečné příčiny úbytku ryb jsou mnohem komplexnější – znečištění vod pesticidy a těžkými kovy, nadměrné množství živin vedoucí k eutrofizaci, umělé přehrazení toků,

ztráta přirozeného prostředí a intenzivní rybolov.^{1,2} Kormorán je ale coby velký černý pták hnízdící v koloniích mimořádně nápadný, a tudíž je snadným terčem.

Obviňovat rybožravého ptáka z toho, že dělá přesně to, co je jeho přirozenost, je přinejmenším sporné. A už vůbec by to neměl být důvod k jeho hubení. Touto cestou jsme se již jednou vydali. V 70. letech 20. století byli kormoráni velcí kvůli pronásledování lidmi a znečištění životního prostředí v Evropě téměř vyhubeni. Jejich populace se začala zotavovat až po zavedení právní ochrany v roce 1979 a zákazu toxických pesticidů. Současné návrhy na regulaci jsou tak krokem zpět, motivovaným spíše zájmy konkrétních skupin než péčí o ekosystémy.

Co plán navrhuje?

Navrhované plošné zařazení kormorána mezi lovné druhy by sice umožnilo jeho odstřel, ale dopad na rybí populace by byl pravděpodobně zanedbatelný. Kormorán je totiž velmi přizpůsobivý a pohyblivý pták, který se jednoduše přesune tam,

kde snadno najde dostupnou potravu. V zimě se navíc ptáci z různých hnízdních populací mísí.³ Vystřílení jednoho hejna proto neznamená, že nepřiletí jiné (viz také *Ptačí svět* 3/2024). Masové hubení kormoránů by tak bylo účinné až ve chvíli, kdybychom tento v Evropě původní druh znovu přivedli až na samotný práh vyhubení.

Znovuotevření směrnice o ptácích a regulace počtu kormoránů není udržitelnou možností a nevyřeší ani místní konflikty, ani nedoplní rybí populace. Má spíše jen odvést pozornost od hlubších socioekonomických a ekologických problémů, kterým čelí odvětví rybolovu a chovu ryb. Odstřel tisíců ptáků bez spolehlivých důkazů o účinnosti takového opatření by přitom vytvořil nebezpečný precedens pro řešení konfliktů mezi lidmi a volně žijícími zvířaty. Není to ostatně poprvé, co musí ochrana přírody hájit kormorány před podobnými návrhy. Naposledy se proti iniciativě požadující velkoplošnou regulaci kormoránů postavili odborníci z IUCN & Wetlands International v roce 2022 v otevřeném dopise členům Evropského parlamentu.

Existují alternativní řešení?

Současný systém výjimek již poskytuje dostatečnou flexibilitu, umožňuje cílená opatření včetně odstřelu tam, kde je to nutné, a zároveň zajišťuje, že opatření zůstávají přiměřená a že se nejprve zvažují alternativy k hubení.

BirdLife dále doporučuje zaměřit se na obnovu ekosystémů a prevenci škod na místní úrovni – ochranné sítě, úkryty pro ryby nebo plašičky představují udržitelnější alternativy než hromadné vybíjení predátorů. A pokud jde o rybáře, měli by být podporováni spravedlivými kompenzacemi a lépe motivováni k přijetí opatření zmírňujících dopady soužití s rybožravými živočichy.

Kormoráni mají stejné právo jíst ryby jako my. Místo snahy regulovat přírodu, kdykoli nám klade překážky, se raději soustředme na její obnovu. ▲

Alena Klvaňová podle birdlife.org

¹ Costa, M. a kol. 2021: *Science of The Total Environment*.

² Deinet S. a kol. 2024: The Living Planet Index (LPI) for migratory freshwater fishes, 2024 update.

³ M. Frederiksen a kol. 2018: *Journal of Applied Ecology* 55/4.

Založeno 1933

Jednoduše dokonalý

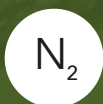

MeoStar S2 82 HD

- Špičková evropská kvalita
- Mimořádná světelná propustnost, barvy a kontrast
- HD optické fluoridové sklo
- Zobrazí nejdrobnější detaily

VODOTĚSNÝ

PLNĚNÝ
DUSÍKEM

MG-AL
TĚLESO

MEOBRIGHT

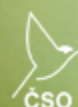
MEODROP

MEOSHIELD

SVĚTELNÁ
PROPUSTNOST

Doporučeno Českou
společností ornitologickou.

Slevy pro členy ČSO na www.birdlife.cz/meopta.

Nakupujte na
eshop.meopta.cz

Miliony ptáků stále umírají, navzdory dohodám

Křepelka polní je smutným symbolem nelegálního zabíjení ptáků. Odhaduje se, že ve Středomoří je každoročně zabito 1,65 milionu jedinců, z toho nejméně 160 000 na Balkáně. Nejběžnější metodou je lákání v noci migrujících křepelk pomocí přehrávky jejich hlasu. | Foto: Watter AlBahry

Populace tažných ptáků v posledních dekádách rychle ubývají. Hned za ztrátou přirozeného prostředí je hlavní příčinou jejich nadměrné využívání, včetně ilegálního lovu a pronásledování, kterým na tahové cestě z Evropy do Afriky každoročně podlehnou miliony jedinců.

Vlády se proto zavázaly, že do roku 2030 sníží počet těchto případů na polovinu. Zbývá ale pouhých pět let a ukazuje se, že pokrok se dostavuje jen velmi pomalu.

V roce 2019 přijaly země Evropy, severní Afriky a Blízkého východu v rámci mezinárodní Úmluvy o tažných druzích Římský strategický plán 2020–2030. V půlce tohoto období, letos v květnu, vydaly organizace BirdLife a EuroNatur zprávu *The Killing 3.0: Pokrok v boji proti nelegálnímu zabíjení ptáků ve Středomoří a Evropě*¹, jež pomocí dotazníků mapovala, jak se státům daří přiblížit se cíli, k němuž se zavázaly. Porovnávala pokrok mezi lety 2015–2019 a 2020–2024 ve 46 zemích, přičemž se zaměřila zejména na 22 středomořských států, kde je nelegální zabíjení ptáků obzvláště rozšířené. Výsledek? Pouze osm zemí je na správné cestě. Ve většině států – včetně deseti, kde je problém nejpalčivější a které jsou zodpovědné za přibližně 90 % nelegálních

zabití – bylo dosaženo malého nebo žádného pokroku, a v Egyptě, Sýrii, Libyi a na Kypru se situace dokonce zhoršila.

Proč se to děje?

Každoročně je v oblasti Středomoří nelegálně zabito až 25 milionů ptáků, zejména během podzimního a jarního tahu. Další 0,4–1,7 milionu ročně mizí v důsledku nelegálních praktik v severní Evropě a na Kavkaze, a 3,2 milionu na Arabském poloostrově, v Íránu a Iráku. Motivy jsou různé, ale čtyři hlavní důvody se mezi Evropou, severní Afrikou a Blízkým východem neliší – jde o finanční zisk, tradici, obchod s klecovými ptáky a sport. Nejméně často je naopak důvodem nedostatek jiných příležitostí k zajištění výdělku, obstarání jídla a pověry. Za zmínku stojí, že v Evropě je hned pátou nejčastější motivací kontrola predátorů, zatímco na Blízkém východě patří až mezi ty poslední.

Zpráva také popisuje šest klíčových oblastí, které je třeba zlepšit. Nezbytná je především politická vůle a spolupráce napříč státním i nevládním sektorem, pravidelný monitoring a zpřístupnění získaných údajů, dále zpřísnění legislativy a vymáhání práva včetně soudních postihů a v neposlední řadě osvěta a prevence. V některých zemích například chybí specializované školení pro soudce a státní zástupce, jinde je zase problémem

Příklady druhů ohrožených environmentální kriminalitou

Hrdlička divoká

V červeném seznamu IUCN klasifikovaná jako zranitelná; každé jaro jsou na Jónských ostrovech v západním Řecku nelegálně zastřeleny desítky tisíc kusů.

Sup mrchožravý

Zařazen do kategorie ohrožený; balkánské hnízdní populace vážně ohrožují otravy, často v důsledku nelegálního používání otrávených návnad určených pro jiné volně žijící živočichy.

Stehlík obecný

Přestože je hodnocen jako málo dotčený, tento dříve hojný pěvec v mnoha oblastech ubývá. V severní Africe a ve Středomoří je hojně loven pro ilegální obchod s klecovými ptáky.

3× foto: Jiří Bohdal (naturfoto.cz)

nedostatek financí na monitoring nebo vážné spolupráce mezi policií a nevládními organizacemi.

Důvody k naději

Ačkoli se stav v poloce nezdá právě povzbudivý, neznamená to, že nikdo nic nedělá. Naopak. Alžírsko, Řecko, Kypr a Španělsko například posílily pravomoci policie a úředníků, aby mohli lépe

¹ BirdLife International a EuroNatur (2025): Progress assessment on the eradication of illegal killing, taking and trade of wild birds in the Mediterranean and Europe.

Odhadovaný počet ptačích obětí nelegálního zabíjení

- > 2 500 000
- 100 000–750 000
- < 100 000
- nevýznamné hodnoty

Změna počtu případů mezi lety 2015–2019 a 2020–2024

- ▲ růst o 5–24 %
- stabilní počet (±4 %)
- ▼ pokles o 5–24 %
- ▼ pokles o 25–49 %
- ▼ pokles o 50–75 %

BirdLife International a EuroNatur

vymáhat právo. Francie, Maroko, Libanon, Srbsko a Albánie zřídily specializované jednotky, které mají za úkol kontrolovat trestnou činnost přímo v terénu. V Alžírsku a Tunisku probíhají školení v odhalování environmentální kriminality, Francie pořádá kurzy pro soudce, jak tyto případy posuzovat. Jako nejúčinnější se ukazuje spolupráce státních a neziskových organizací za účasti oddaných dobrovolníků – osvědčila se už v Chorvatsku, na Maltě a Kypru či v Maroku.

První polovina desetiletého období Římského strategického plánu tak nebyla rozhodně promarněna, přinesla zkušenosti, nástroje a pokyny, jak nelegální zabíjení ptáků potírat. Teď je však nejvyšší čas jednat. Bez okamžitých opatření zaplatí životem další miliony ptáků, a některé druhy mohou dokonce zmizet navždy.

Příklady dobré praxe

Kypr: Monitoring pytláků

BirdLife Kypr vede od roku 2022 ve spolupráci s britskou RSPB rozsáhlý monitorovací program mapující rozsah nelegálního lovu ptáků. Terénní týmy kontrolují podle stanoveného protokolu náhodně vybrané plochy o rozloze 1 km² ve dvou nejvíce postižených oblastech – Larnace a Famagustě. Hledají především sítě a leповé návnady, typické nástroje pytláků.

Úzce při tom spolupracují s místními úřady, včetně policie. Jakmile tým objeví důkazy o nelegální činnosti, okamžitě je hlásí a policie pak může proti pytlákům rychle zasáhnout. Vznikl tak dosud nejpodrobnější registr nelegálních odchytů ptáků na ostrově, který slouží i jako podklad pro úpravy zákonů a osvětu.

Itálie: Operace Recall chrání skřivany a drozdy

Počet případů nelegálních odchytů ptáků do sítí se na Kypru od roku 2002 podařilo snížit o 91 %, z důvodu nízkých pokut však nadále stoupá používání lepu, jenž se stal osudným i této pěníci černohlavé

Foto: Ben Porter, BirdLife Kypr

Každý podzim se v Itálii rozjíždí operace Recall – společná akce dobrovolníků z LIPU (BirdLife Itálie) a speciální policejní jednotky. Jejím cílem je potírat nelegální používání elektronických vábniček, kterými lovci lákají skřivany a drozdy. Dobrovolní strážci procházejí výcvikem a skládají zkoušky, než se po boku policistů vydají do terénu. Společně pak kontrolují lovce a v případě porušení zákona policie okamžitě zasahuje. Mezi lety 2016 a 2024 se díky tomu výskyt trestných činů odhalených během kontrol snížil z 21,4 % na 17,3 %, u přestupků dokonce z 31,6 % na 13,4 %.

Operace Recall v provincii Řím vedla loni na podzim k zabavení 12 elektronických vábniček a desítek skřivanů, drozdů, špačků a lindušek, bylo podáno 17 trestních oznámení, zabaveno 16 pušek a uloženo 17 správních pokut v celkové výši téměř 3 000 eur. Foto: LIPU

Španělsko: Policisté se učí chránit přírodu

SEO/BirdLife Španělsko pomohla vyškolit více než 1 500 policistů a strážců přírody z 27 evropských zemí v boji proti environmentální kriminalitě. Školení se zaměřilo na moderní vyšetřovací metody, kyberkriminalitu i sledování nelegálních zisků. Významným výstupem je Policejní manuál pro vyšetřování trestných činů proti biologické rozmanitosti, vytvořený ve spolupráci s Europolem, který nabízí praktické nástroje a postupy pro policisty po celé Evropě.

Chorvatsko: Dobrovolníci odhalují vábničky na křepelky

V Chorvatsku se při nelegálním lovu křepelk běžně používají elektronické vábničky. Od roku 2017 se organizace Biom (BirdLife Chorvatsko) snaží tento problém řešit pomocí monitoringu, osvěty a spolupráce s veřejností. Klíčovou roli hrají dobrovolníci, kteří po vyškolení dokážou vábničky rozpoznat i ze vzdálenosti 1–2 kilometrů. V terénu je pak aktivně vyhledávají a hlásí úřadům. Během 31 dnů terénní práce dosud zachytili 99 zakázaných zařízení. Díky jejich úsilí se už podařilo pytláctví omezit ve třech nejhroženějších oblastech.

Egypt: Od lovu k pozorování ptáků

Násirovo jezero, rozkládající se na ploše 5 000 km² uprostřed Sahary, je klíčovou tahovou zastávkou. Dlouho však bylo i centrem nelegálního lovu, za nímž jezdili zahraniční lovci. Když organizace Nature Conservation Egypt odhalila skutečný rozsah loveckého turismu, přimělo to vládu k zákazu lovu na dvě sezony. Ačkoli jde o přelomové opatření, připravilo místní průvodce o obživu. V rámci nového projektu se proto učí provázet místo lovců birdwatchery. Cílem je proměnit Násirovo jezero v destinaci ekologického turismu, kde lidé ptáky obdivují, nikoli střelí.

ČSO podporuje boj s nelegálním zabíjením ptáků přeposíláním části darů věnovaných na ochranu stěhovavých ptáků. Děkujeme všem, kdo přispívají!

Alena Klvaňová

Mapování (nejen) konipasů horských v Praze

Konipas horský v Praze pravidelně hnízdí, hlavně na prudčeji tekoucích tocích v zalesněných oblastech | Foto: Martin Grossman

Městské prostředí hraje v ochraně ptáků stále významnější roli, zejména tam, kde nabízí, byť v kapesním vydání, širokou škálu typů prostředí, kterých se ve volné krajině nedostává. A těmi jsou bezesporu i vodní toky, na něž jsme pro lepší poznání pražské avifauny zaměřili svou pozornost.

Urbánní prostor zahrnuje velké zahrady, parky i zahrádky ve vilových čtvrtích s pestrými věkovými i druhovými skladbami dřevin, rozvolněnou sídlištní zástavbou protkanou zelenými plochami, ruderalními plochy, průmyslové areály i nákupní centra. A také nejrůznější typy vodních stanovišť – vodní toky a plochy, lemované vegetací i ty s obnaženými břehy.

Proč právě vodní toky v Praze?

Od mapování hnízdního rozšíření ptáků Prahy v letech 1985–1989 a jeho aktualizace v období 2000–2002 nás přece jenom dělí už pěkná řádka let, během kterých prošla skladba pražského ptactva výraznými změnami. ČSO při ochraně ptáků také dlouhodobě spolupracuje s Odborem ochrany prostředí Magistrátu

hlavního města Prahy. Ten provádí, mimo jiných projektů, i citlivé revitalizace vybraných úseků vodních toků. Příkladem mohou být třeba Rokytka, Říčanský potok (úsek pod Lítožnickým rybníkem), Litovicko-Šárecký potok či Hostavický potok. Výběr toků pro mapování jsme této skutečnosti přizpůsobili. Zajímalo nás a stále zajímá, jakým způsobem se revitalizace promítají do života ptáků vázaných na tekoucí vody. A také jejich srovnání s toky, kterých se revitalizace zatím netýká.

Nejprve v roce 2020 a následně symbolicky v roce letošním, kdy je ptákem roku konipas horský, jsme díky grantům hlavního města Prahy získávali data z hnízdního období o výskytu konipasa horského, ledňáčka říčního a skorce vodního. A nejenom o nich, v rámci mapování byli zaznamenáváni všichni zjištění ptáci, zastížení v blízkosti mapovaných toků. Naším cílem však nebylo jen lepší poznání avifauny Prahy, zároveň jsme na mapovaných tocích vytipovali místa vhodná pro zlepšení hnízdních příležitostí cílových druhů. Jedná se především o příčné stavby – mostky, lávky, vedení sítí, ale i břehové nátrže, stěny a tarasy.

Co jsme zjistili?

Že na většině ze sledovaných toků – Botiči a potocích Břežanském, Dalejském, Kunratickém, Libušském, Písnickém, Radotínském, Svěpravickém, Litovicko-Šáreckém, Únětickém a na Rokytce v roce 2020, které jsme v roce 2025 doplnili o potoky Cholupický, Lhotecký, Mratínský a Roztylský – nacházejí konipasi horší vhodné podmínky. A to i v partiích, kde byla koryta toků napřímena a technicky upravena. Třeba na dolním toku Botiče, který je z větší části sveden do betonového koryta s lichoběžníkovým profilem, hnízdí konipasi téměř každých 500 m. Při prvním pražském mapování v roce 2020 jsme tak v prvním termínu zjistili 41 a ve druhém termínu 45 konipasů na všech devíti sledovaných tocích kromě Svěpravického potoka. Na většině toků byli rovněž zastížení i ledňáčci říční.

Skorec vodní je v Praze vzácný. V době hnízdění se pravidelně vyskytuje pouze na Radotínském, Šáreckém a v poslední době i na Dalejském potoce, jinak jsou jeho pozorování v hnízdní době ojedinělá.

Příčné stavby, na kterých konipasi s oblibou hnízdí, jsou však postupně přestavovány a kamenné zdivo nahrazováno betonem, na jehož hladkém povrchu už chybí výklenky a spáry, ve kterých by konipasi mohli hnízdit. V technicky upravených korytech zase chybí stěny vhodné pro hnízdění ledňáčků.

Data z letošního mapování zatím zpracováváme, ale s uzavřením grantu bychom rozhodně končit nechtěli. Pozorování ptáků v městském prostředí rozhodně nepostrádá na atraktivitě. Nabízí se tu prostor pro všechny, kdo za ptáky v metropoli vyrazí. A to nejenom v hnízdní době, všechny tři cílové druhy se v Praze vyskytují celoročně. Přínosná jsou proto data o jejich pohybu v průběhu roku. Je například známo, že konipasi horší se na zimu přesouvají z přítoků na Vltavu, také skorce můžeme v zimním období pozorovat na místech, kde obvykle nehnízdí. Ideálním místem pro ukládání pozorování je faunistická databáze ČSO birds.cz, kde je o data dobře postaráno. ▲

Betonové mosty už na rozdíl od těch starých kamenných konipasům nenabízejí podmínky pro stavbu hnízda – chybí na nich totiž výklenky a přirozené nerovnosti, na které by hnízdo přichytili. Příčné stavby přes potoky jsou ale vhodnými místy, kam můžeme umístit budky pro konipasy a podpořit tak jejich hnízdění v Praze. | Foto: Lukáš Viktora

Lukáš Viktora | pracuje v ČSO, kde vytrvale hledá oboustranně prospěšná řešení konfliktních situací mezi ptáky a lidmi, především v energetice a ve stavebnictví.

Katarína Slabeyová | pracuje v ČSO a dlouhodobě se podílí na projektech mapování ptáků ve městech i na vzdělávacích a osvětových aktivitách zaměřených na širokou veřejnost.

Letošní Týden skleněného zabijáka odhalil rekordní počet případů

Ve dnech 22.–28. září jsme veřejnost vyzvali, aby se v rámci dalšího ročníku osvětové kampaně ČSO vydala ke skleněným plochám ve svém okolí a pátrala po ptáčích, kteří se stali oběťmi nárazu do skla. Cílem bylo upozornit na závažný problém, který u nás každoročně stojí život až milion ptáků.

Letos jsme poprvé spustili zjednodušený online formulář pro zadávání nálezů, který si veřejnost rychle osvojila. Během jediného týdne do něj bylo zadáno 78 záznamů ptáků z jedné ze tří sledovaných kategorií (mrtvý pod skleněnou plochou, zraněný pod skleněnou plochou, otisk na skle). Pro srovnání – loni bylo do faunistické databáze Avif během Týdne skleněného zabijáka zapsáno pouze 14 nálezů.

Kromě celorepublikové kampaně jsme ve spolupráci s dobrovolníky prováděli monitoring rizikových budov v Praze a Brně. Do akce se zapojilo 36 dobrovolníků, kteří společně kontrolovali 12 vybraných objektů. Výsledkem bylo 52 zaznamenaných případů zabitých ptáků nebo otisků na skle. Tato čísla jasně ukazují, jak závažný problém představují prosklené plochy pro městské ptactvo.

Mezi druhy, které jsme našli pod skleněnými plochami, byli například brhlík lesní, drozd zpěvný, stehlík obecný, sýkora

uhelníček a modřínka, rákosník obecný, červenka obecná nebo třeba i linduška lesní.

Prosíme všechny, kteří najdou ptáky zraněné či usmrčené nárazem do skla, aby své nálezy i nadále zadávali do formuláře. Každý záznam nám pomáhá budovat argumentaci pro jednání o zabezpečení rizikových budov a ochranu ptačích životů. Děkujeme všem, kdo se zapojují – vaše pomoc má skutečný dopad! ▲

Ludmila Korešová

Formulář najdete na projekty.birds.cz/ptacipasti/skla.

Uhybnulé či zraněné ptáky je ideální vyfotit i se skleněnou plochou v okolí a pozorování zaznamenat přes jednoduchý online formulář | Foto: Ludmila Korešová

Poslechněte si Ptačí řeči

Podcast moderují Jakub Hrouda, Alena Klvaňová a Petr Voříšek | Foto: Ludmila Korešová

Letos v dubnu jsme do světa vypustili historicky první podcast ČSO, který jsme nazvali Ptačí řeči. Povídáme si v něm hlavně o ptácích, ale i o lidech a přírodě. Nechte si jeho poslechem zpříjemnit třeba cestu do práce!

Ptačí řeči navazují na úspěšnou řadu webinářů Ornitolog na drátě, které původně vznikaly během pandemie covidu-19, aby alespoň do určité míry nahradily možnost setkávat se venku. Podcast má ale oproti webináři tu výhodu, že trvá jen kolem 30–40 minut a že ho stačí poslouchat, třeba ve vlaku, v autě nebo doma při vaření.

Ptáci a ochrana přírody nejsou právě v popředí zájmu médií, a tak bychom vám rádi nabídli příležitost poslechnout si o nich z úst lidí z nejrůznějších oblastí, které spojuje zájem o ptáky a kteří mají co říct. Rozhovory vedeme v přátelské atmosféře studia, ale natáčíme i venku v terénu, abychom vám třeba zblízka ukázali, jak se ptáci kroužkují, nebo vás vtáhli přímo do akce, jako při hledání otrávených návnad psí jednotkou. Každý rozhovor zároveň natáčíme na video, a kdo dává přednost obrazu, může si ho pustit na YouTube kanálu ČSO. Audionahrávky jsou pak

k dispozici ve všech hlavních podcastových aplikacích, jako je Spotify, Apple podcast a další.

Čtyři série a jejich moderátoři

Nocoviště

moderuje Petr Voříšek, který v ČSO vede kancelář Evropské rady pro sčítání ptáků

„Na Nocoviště si zvu hosty, kteří se zabývají zajímavými tématy, i když ta nemusí být zrovna v hlavním proudu zájmu ornitologické veřejnosti. Zajímavé věci se totiž často dějí na okraji. Důležité je pro mě také zaujetí hosta, jeho znalosti i zkušenosti, nebráním se ani polemice nebo odlehčenému tónu. Rád se chopím i příležitosti natočit něco v terénu.“

Ptáci v srdci

moderuje Alena Klvaňová, vedoucí monitoringu a výzkumu v ČSO a šéfredaktorka *Ptačího světa*

„Chtěla bych dávat hlas lidem, kteří dělají úžasné věci a o nichž je, podle mě neprávem, málo slyšet. Zajímá mě, proč se ptákům věnují a co na nich mají nejraději.

Snažím se odkrývat, co lidem ptáci – ať už jsou koníčkem, nebo pracovní náplní – přinášejí do života a jak je obohacují. Největší radost mi udělá, když se host otevře a dá najevo emoce, protože svým nadšením může inspirovat ostatní.“

Zobák

moderuje Jakub Hrouda, student PřF UK

„Mluvíme tak, jak nám zobák narostl! Rázné a svižné rozhovory s mladými ornitology, kteří ukazují, jak ptáky zkoumají a chrání. Krom vědeckých metod a ochrannářských výsledků ale popisují i mnoho – často překvapivých – výzev, se kterými se musí při své práci popasovat.“

Terén

Novou sérii, v níž se moderátoři střídají, jsme rozjeli v létě. V reportážním stylu natáčení chceme posluchačům představit specifickou práci ornitologů přímo v akci. Každý díl natáčíme i na video, což není vždy úplně jednoduché, zvlášť když je zvukař i kameraman v jedné osobě. Při natáčení dílu Psí jednotky jsme ale využili samotných psů, kteří nám pomocí GoPro kamery dělali druhého kameramana.

Natáčení probíhá většinou v pražské kanceláři ČSO jako v případě rozhovoru Petra Voříška s Janem Horou (sedící). Technické zázemí podcastu zajišťují Jakub Hrouda s Ludmilou Korešovou (stojící). | Foto: Martina Pelantová

Proč kos?

Maskotem Ptačích řečí je kos černý. Tohoto uhlově černého zpěváka se sytý oranžovým zobákem a okem zná každý. Pro jeho zpěv i kvokavé komentování dění kolem jsme kosa vybrali do loga podcastu. „V grafice jsem využila kontrastní oranžovo-žluté barvy v kombinaci s černou a zpěv kosa uslyšíte i ve znělce Ptačích řečí“, vysvětluje Ludmila Korešová, autorka grafiky podcastu, která v ČSO vytváří foto- a videoobsah na web a sociální sítě.

Jak vyžrát na techniku

Připravit technické vybavení pro „obyčejné“ nahrávání lidského hlasu by se mohlo zdát jako jednoduchý úkol – zvlášť když se poslední dobou s podcastovou tvorbou roztrhl pytel a na trhu je vybavení, se kterým by nahrávání měl zvládnout každý. Když ale chceme, aby zvuk zněl opravdu dobře, není to vůbec snadné – každý mikrofon se totiž v jiném prostředí a u jiného hlasu chová trochu jinak. A protože by bylo dost nepraktické připravovat každému moderátorovi jiný, bylo potřeba najít model, který bude znít co nejlépe u všech tří – úplně odlišných – hlasů.

Když už člověk doufá, že takový typ našel, objeví se nový, nečekaný problém – v kanceláři ČSO všechny mikrofony divně

bzučí. Všude jinde znějí hezky, ale tam, kde je potřebujeme používat nejčastěji, v záznamu hlas přebíjí nepříjemný hukot – čím to? A co s tím?! Po několika dnech pátrání a přemýšlení zjišťujeme, že přímo pod budovou prochází vedení vysokého napětí končící v blízké trafostanici, a právě pole, které kolem sebe podzemní kabely vytvářejí, nepříjemné ruchy (které ale slyší jen záznamník, člověk o nich vůbec neví) způsobuje. Naštěstí takový problém není neřešitelný – stačí zvolit jiný typ mikrophonu, který na své membráně nemá elektrickou cívku a není na tento typ rušení tak citlivý. Nastává tak hledání dalšího modelu a čistého zvuku se nám nakonec podaří dosáhnout.

Jak vznikla hudba

Znělky podcastu pro nás složil hudebník Filip Nebřenský, kterého můžete znát ze skupin Hm..., Bombardák a Pískomil se vrací: „Když jsem byl osloven k hudební spolupráci na podcastu Ptačí řeči, hned mě napadlo, že by se dost hodilo celou hudbu seskládat ze zpěvu a jiných zvuků, které vydávají ptáci. Jako hlavního sólistu jsem vybral kosa, ale nechal jsem zaznít i kukačku, různé sovy, čápa, bukače, labuť, datla a mnoho dalších. Jejich projevy jsem čistil, stříhal, filtroval, natahoval, zkracoval, ladil, zpomaloval

i zrychloval a pak vyrobil zvukové banky, které jsem různě kombinoval do hudby tak, aby navozovaly potřebné nálady. Moc rád bych slyšel živé provedení těchto miniopusů, což by jistě znamenalo mnoho hodin mravenčí práce celé skupiny cvičitelů zvěře, ale – proč ne? Tajně se na to těším.“

Ptačí řeči připravujeme s radostí a nadšením, ale moc rádi bychom věděli, jak se líbí vám, posluchačům. Budeme vděční za vaše názory, doporučení či tipy, o čem a s kým byste rádi v budoucnu slyšeli rozhovor. Za zpětnou vazbu předem děkujeme! ▲

**Alena Klvaňová, Petr Voříšek,
Jakub Hrouda a Ludmila Korešová**

Pomáhají ptákům za života – a chtějí i po něm

Dárcovská podpora je záchranná síť, díky níž můžeme společně dlouhodobě chránit ptáky, obnovovat přírodu a pečovat o cenné lokality. Každý dar má svůj význam – ať už jde o pravidelnou podporu, jednorázový příspěvek, nebo odkaz v závěti. Ty jsou u nás zatím vzácné, ale přibývá lidí, kteří se rozhodnou pamatovat na přírodu a ptáky i po svém odchodu. Závěti mají dokonce svůj den – 13. září slavíme Mezinárodní den závětí.

Odkaz věnovaný BirdLife například pomohl chránit albatrosy, jako je tento kriticky ohrožený albatros tristranský hnízdící jen na několika ostrovech na jižní polokouli. Díky zavedeným opatřením se v některých rybolovných oblastech podařilo snížit úmrtnost albatrosů až o 99 %. Foto: Steffen Oppel (rspsb-images.com)

Na západě Evropy je dárcovství ze závěti běžnou součástí filantropie. Stále více lidí i u nás přemýšlí o tom, jak jejich láska k přírodě může pokračovat, i když oni sami už tu nebudou. Lidé, kteří se rozhodnou pamatovat na přírodu ve své závěti, si neumějí a ani nechtějí představit budoucnost bez zpěvu skřivana nebo veselého švitoření vlaštovek. Chtějí, aby to, co milují, nezmizelo, a důvěřují organizaci, které svůj majetek svěrují, že jejich přání naplní.

V zahraničí mají dary ze závětí dlouhou tradici a partneri BirdLife International (jehož je ČSO českým národním partnerem) po celém světě mají mnoho příběhů, které ukazují, jak mocný může být dar ze závěti – a jak konkrétně pomáhá ptákům. RSPB – britský partner BirdLife – má dokonce celou třetinu svých příjmů právě ze závětí a často díky nim rozšiřuje přírodní rezervace. Odkazy pro BirdLife pak významně podpořily ochranu albatrosů či zachránily 6 900 hektarů deštného lesa v Paraguayi.

V Meklenbursku odkázala dárkyně svůj dům s přáním, aby výnos posloužil přírodě. NABU-Stiftung nemovitost prodal a za peníze koupil 22,5 hektaru luk v teritoriu orlů křiklavých a pečuje zde o pestrá krajina s tůňkami

a potravní základnou nejen pro orly, ale i pro motáky, kulíky a další druhy. Nizozemský Vogelbescherming díky odkazu dárce spustil program ochrany zimovišť břehouše černoocasého v západní Africe.

Ve srovnání se zahraničím u nás tento typ dobročinnosti zatím nemá tak silnou tradici. Závěti jsou v Česku stále spojeny s pověrami a určitou nejistotou, přesto se situace mění. Za posledních deset let lidé tímto způsobem věnovali na dobročinnost už přes 400 milionů korun – a část z nich směřovala právě na ochranu přírody.

I v ČSO již máme zkušenosti s tím, v jak významnou pomoc ptákům se může dar ze závěti proměnit. V roce 2019 byl naplněn odkaz paní Evženie Venzarové, velké milovnice všech ptáků včetně domácích holubů.

Podle průzkumu agentury STEM/MARK má v Česku sepsanou závěť necelá desetina Čechů nad 50 let. 24 % lidí, kteří plánují sepsat závěť nebo tak již učinili, uvažuje nebo již zařadilo do své závěti odkaz dobročinné organizaci. Počet závětí přitom každoročně narůstá, jen notáři jich loni sepsali téměř 30 tisíc.

Láska k ptákům ji „na stará kolena“ přivedla do ČSO, kde jsme se s ní pravidelně setkávali na pražských členských schůzích. Paní Evženie nejenže ČSO věnovala chalupu na Sedlčansku, ale pamatovala na ptáky i ve své poslední vůli. Tyto štědré dary výrazně pomohly stabilizovat organizaci a umožnily nám předfinancovat velké projekty – vybudovat Centrální ptačník, soustavu tůní na Josefovských loukách, zavést pastvu skotu v ptačím parku Kosteliska a naplno se věnovat ochraně kriticky ohrožených sýčků obecných.

Paní Venzarová, na kterou stále s vděčností vzpomínáme, ale nebyla a není jediná. Nesmírně si vážíme i všech dalších milovníků ptáků, kteří na jejich ochranu pamatují ve svých závětech. Důvěru, kterou do nás vkládají, se vynasnažíme nikdy nezklamat.

Pokud by někdo ze čtenářů cítil, že by na ochranu ptáků rád pamatoval ve své poslední vůli, a chtěl by si cokoli ohledně toho upřesnit, může se na nás kdykoli obrátit na hoskova@birdlife.cz. Potřebné informace o možnostech uzavírání dobročinných závětí najdete také na zavetpomaha.cz.

Lucie Hošková

Do ptačích parků za poznáním

Ptačí parky buduje ČSO s lidmi a pro lidi. S cílem podpořit druhy, které slouží jako dešťníkové, přetváříme degradovanou krajinu v pestřejší a hodnotnější ekosystém. Vytváříme prostředí, kde se budou dobře cítit ptáci i lidé. Desetitisíce návštěvníků, kteří každoročně parky navštíví, zde mohou pozorovat ptáky, relaxovat, přiložit ruku k dílu, poznat, že obnova přírody je možná, učit se. Za poznáním se sem vydávají i žáci v rámci výukových programů.

Prostředí ptačích parků je obrovská přírodní učebnice přinášející neustále nové nečekané podněty. Rádi bychom co nejlépe využili jejich potenciál pro výuku a vytváření pozitivního vztahu k přírodě u dětí. Proto jsme se letos soustředili na přípravu výukových programů a jejich testování se školními kolektivy přímo v ptačích parcích. Testování se zúčastnilo přes 200 žáků od prvního stupně základních škol po středoškoláky.

U dětí jednoznačně bodovaly naše živé sekačky – kopytníci, kteří pomáhají s údržbou a vytvářením nových biotopů. Někdy dokonce přálo štěstí a na jejich zádech jsme pozorovali špačky. To se pak ozývaly hlasy, že si žáci připadají jako na exkurzi v Africe.

I když se ve většině případů daří alespoň nějaké ptáky zahlédnout, musíme si uvědomit, že park není zoo. A výukový program není ornitologická exkurze. Ptáci nejsou v klecích, žijí zde zcela volně. Jejich výskyt, stejně jako šance na pozorování, se řídí přírodními cykly. Záleží proto na ročním období i denní době, zda a kolik druhů budeme mít šanci zastihnout.

Proto se i v rámci výukových programů soustředíme spíše na pochopení přírodních vazeb a badatelskou výuku. Každý park má několik cílových druhů, k jejichž podpoře směřuje vše, co v parcích děláme. Žáci se s nimi během programu seznámí prostřednictvím her a zároveň se dozvědí, že tito ptáci fungují jako dešťníkové druhy a jejich ochranou pomůžeme i nejrůznějším dalším rostlinám a živočichům, kteří mají podobné nároky.

Jednou z nejoblíbenějších činností je bezesporu lov bezobratlých v tůních. Jak žáci objevují další zajímavé druhy,

¹¹ V tůních na Mnišských loukách se to hemžilo životem. Žáci se snaží s pomocí klíčů určit své úlovky.

Foto: Gabriela Dobruská

¹ Při snaze zjistit, jakým korytem proteče víc vody a kde teče rychleji, se děti rozhýbou. Přirozenou řeku na Zbudovských blatech simuluje lano kroutící se v trávě, zregulované lano natažené. Foto: Gabriela Dobruská

někdy i z řádu obratlovců, roste i zápal pro věc. Ten občas skončí i zaplavením holinek či bahenní koupelí. Ale to k tomu patří – právě prožitek udělá z výuky něco, na co žáci nezapomenou. Že i malá tůň může být plná života a že mnoho bezobratlých má larvy, které žijí ve vodě, si zapamatují nejlépe právě tehdy, pokud si je z tůně sami vyloví. Zároveň pochopí, jak důležitá je pro ptáky voda v krajině, že obyčejná mělká tůň pro ně může být plným talířem. Vylovení drobné rybky střevličky východní zase otevírá dveře k povídání a hrám směřujícím k problematice invazních druhů, objevení pulců nás nasměruje k životním cyklům obojživelníků.

Prožitkové učení se v ptačích parcích nabízí samo. Právě proto chceme, aby

se výukové programy na něm postavené postupně staly běžnou činností v každém z nich. A věříme, že se dětem budou líbit.

Ministerstvo životního prostředí

Projekt *Do ptačích parků za poznáním* byl podpořen Ministerstvem životního prostředí, nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

Gabriela Dobruská | se v ČSO věnuje vzdělávání a osvětě. Přípravuje vzdělávací materiály, organizuje semináře a akce pro veřejnost, koordinuje program Čapí hnízda. Ve volném čase ráda chodí do přírody, kde si užívá klid a pohodu a samozřejmě pozoruje ptáky.

Národní park Everglades: birdwatching v říši aligátorů

Sladkovodní bažiny jsou nádherným dějištěm života ptáků vázaných na vodu (na obrázku pelikáni hnědí a nesyt americký)

Text a foto Jaroslav Valenta

Příběh Everglades je příběhem vody, která se v nejjižnější části poloostrova Florida rozlévá do asi nejrozsáhlejšího a nejsložitějšího mokřadního ekosystému na světě. Park tak představuje velké jeviště, na němž se v pestrých biotopech cenné subtropické a tropické vegetace celoročně odehrávají životy ptáků, aligátorů i dalších živočichů.

Čím je NP Everglades výjimečný?

Poloostrov Florida se nachází v jihovýchodní části USA, kde jej z východu omývají vody Atlantského oceánu a ze západu vody Mexického zálivu. Celý poloostrov je v podstatě nížina s průměrnou nadmořskou výškou kolem 30 metrů. Směrem od centrální části Floridy se však krajina postupně a velmi pozvolna svažuje k jižnímu cípu poloostrova představovanému národním parkem Everglades. Abychom pochopili jedinečnost tohoto parku, musíme si ho uvědomit v kontextu celé Floridy, jejíž charakter je výsledkem mnoha dlouhotrvajících geologických a hydrologických procesů. Podkladem Floridy je vápencové podloží. Tím, jak v minulosti klesala a opět stoupala hladina moře, docházelo k jeho erozi a vznikal tak bohatý systém různých puklin, jeskyň, jezírek a složitě propojených dutin. Díky četným a bohatým srážkám snadno prosakujícím přes písčité půdy, nízké nadmořské výšce a trvale vysoké hladině podzemní vody je krajina jižní Floridy bohatá na rozsáhlé mokřadní ekosystémy. Tyto mokřady však nejsou statické; Everglades jsou vlastně jakousi velmi širokou řekou (80–100 km) s extrémně pomalým tokem mělké vody,

jež ústí do Mexického zálivu. Podle Köppenovy klasifikace připadá velká část parku Everglades do tropického podnebí se střídáním období dešťů (v letních měsících) a období sucha (v měsících zimních). Některé vodní plochy a zaplavené lokality tak přes zimu mizí, jiné naopak vznikají nebo se v období dešťů rozšiřují. Tato sezonnost má významný vliv na charakter vegetace a ovlivňuje také přítomnost a aktivitu zástupců živočišné říše v Everglades.

Smutná historie a příslib do budoucnosti

Velká část mokřadního území Floridy byla na počátku 20. století odvodňována za účelem získání zemědělské a stavební půdy pro zdejší stále se rozšiřující aglomeraci. Připomínkou tohoto období je přítomnost mnoha kanálů paralelně lemujících zejména hlavní silniční tahy mezi východním a západním pobřežím. Jejich hlavní význam pro regulaci vody byl natolik efektivní, že nakonec významně narušil přirozený tok vody z centrální Floridy do Everglades. To v oblasti způsobilo vysychání mokřadů, nepřirozené kolísání hladiny vody a zpomalení jejího toku směrem k moři. Výsledkem bylo narušení původního složení vegetace a výrazné snížení početnosti mnoha živočišných druhů. Odhaduje se, že kvůli odvodňování klesl v Everglades počet hnízdících ptáků až o 95 %. Díky velkému úsilí ochránců přírody a vědců vznikl alespoň v části této cenné lokality v roce 1947 národní park. V současnosti jsou Everglades třetím největším národním parkem kontinentálních Spojených států s rozlohou více než 6 100 km². Příslibem do budoucnosti jsou aktivity vedoucí k rušení a přestavbě odvodňovacích kanálů, stejně jako obnovování co nejpřirozenějších cest toku vody směrem do Everglades.

†† Travnaté prémie často přecházejí v okrsky tisovcových bažin, na jiných místech však jsou prémie nekonečné

† Typicky načepýřená a krásná volavka bělostná na okraji tisovcových bažin

↗ V nitru tisovcových bažin trpělivě číhá na svou kořist volavka velká

Kdy se vypravit na cestu?

Nejjednodušší odpověď by bylo asi celoročně. Já osobně jsem národní park navštívil několikrát v různých ročních obdobích a vždy to byl jiný zážitek. Od května do října panuje v Everglades období dešťů, dny jsou horké a velmi vlhké, časté jsou bouřky, hurikány, mnoho lokalit je zatopených a nepřístupných. V určitých oblastech je to díky přítomnosti sezonní vody zase naopak příležitost vidět některé ptáky a aligátory snáze a blíže než jindy. To se týká zejména mnoha „boardwalků“ (stezek z dřevěných chodníků), které umožňují různě dlouhým okružem nahlédnout do jinak nepřístupných močálů a bažin, avšak v období sucha často bez přítomnosti vody či jen s minimální hladinou. Pro obdivovatele bujné vegetace je to však ideální období. Letní měsíce jsou ale na většině míst zárukou velmi hojné až nepřiměřené přítomnosti komárů a jiného hmyzu. Méně komárů, ale také méně vody je zde v zimních měsících (od listopadu do dubna), kdy panuje období sucha. V této době se v parku zpřístupňuje řada stezek po souši a vládnu zde příjemné denní teploty s minimem srážek. Za hlubšími bažinami a močály se musíme vydat do odlehlejších oblastí parku nebo vyhledat

lokality s trvalou vodní hladinou. Právě v těchto místech se v období sucha koncentruje nejvíce ptáků a aligátorů, které je pak snazší pozorovat. Období sucha typické vysokou aktivitou rezidentních ptačích druhů se v březnu a dubnu překrývá s tažnými druhy jarní migrace. Období sucha také umožňuje přístup k pozorování ptáků v pobřežních oblastech, které jsou v letních měsících zpravidla jen velmi těžce dostupné.

Typické ekosystémy Everglades

Národní park Everglades, i když je známý zejména díky svým rozsáhlým oblastem travnatých bažin, disponuje daleko bohatší diverzitou ekosystémů, které do sebe na různých místech přecházejí nebo se zajímavě kombinují, a navíc sezonně mění i svůj charakter. Mezi nejnápadnější a nejdůležitější ekosystémy parku Everglades patří:

1) **Sladkovodní bažiny** – jedná se o nejnižší položenou oblast zejména v centrální části parku. Právě touto rozlehlou bažinou (Shark River Slough) protéká hlavní objem vody mokřadů Everglades směrem k pobřeží. Tato bažina je relativně hluboká s významnou vrstvou rašeliny, celoročně zaplavená a proud vody se zde pohybuje rychlostí 30 metrů za den. Typické jsou oblasti s většími vodními plochami porostlé různými lekníny. Dominující jsou zde trávy, jako je mařice, která zároveň udává charakteristický vzhled bažin Everglades.

¹¹ Pelikán hnědý je nádherný obyvatel větších vodních ploch sladkovodních bažin a mangrovů

¹ Kondor havranovitý je mrchožravý pták, kterého častěji než na zemi spatříme na vyvýšeném místě

- 2) **Sladkovodní prerie** – rozsáhlé mokřadní oblasti ohraničující zmíněné bažiny. Nacházejí se hlavně ve východní a jihovýchodní části parku. Od sladkovodních bažin se liší především množstvím vody, která není tak hluboká a je přítomna celoročně. Rostlinné společenstvo je tu bohatší, převažující mařice nejsou tak vysoké jako ve sladkovodních bažinách, ale nalezneme zde také ostrice, hlavoše, kosatce aj.
- 3) **Ostrovky tvrdých dřevin** (hardwood hammocks) – drobné oázy pevné půdy, hustého a velmi rozmanitého porostu keřů a stromů, jen nepatrně vyvýšené nad okolní bažiny; jsou útočištěm řady živočichů. Typickými dřevinami jsou zde různé palmy, svietenie (zdroj mahagonu), březule, zlatoplody,

javory červené, duby virginské aj. Nejvíce těchto ostrovů nalezneme ve sladkovodních bažinách.

- 4) **Borové lesy** – velmi řídké a prosluněné lesy, v nichž dominuje borovice Elliottova (*Pinus elliottii*) s podrostem různých palem a endemitů. Hlavní lokalitou těchto lesů je jihovýchodní část parku.
- 5) **Tisovcové bažiny** – nacházejí se v centrální části parku a ze západu ohraničují lokalitu borových lesů. Jedná se o oblast s dominujícím tisovcem dvouřadým (*Taxodium distichum*), což je dlouhověký opadavý strom preferující nepřetržitě zaplavované oblasti. Tisovce často rostou v zajímavých kruhových či úzce protáhlých uskupeních.
- 6) **Mangrovové porosty** – vytvářejí v západní a jihozápadní pobřežní části parku Everglades největší souvislý chráněný pás mangrovů na západní polokouli. Tento ekosystém je citlivý a zároveň závislý na změně vodní hladiny během přílivu a odlivu, ale také na přítomnosti brakické vody. Mangrovky pomáhají předcházet pobřežní erozi tím, že svými kořeny stabilizují sedimenty a působí jako nárazník během hurikánů. Kořeny navíc poskytují ochranu mladým rybám, jež mezi nimi žijí do doby, než dosáhnou dostatečné velikosti na to, aby se vydaly do oceánu.

Jak a kam vyrazit?

Většina cestujících na Floridu přiletí na letiště v Miami. Zde je naprostou nutností zapůjčit si auto, tak jako v podstatě kdekoli v USA. Ačkoliv se lze do národního parku z Miami dostat poměrně jednoduše a rychle, existují tu jen dvě hlavní silnice. Jedna (silnice č. 41 – Tamiami Trail) vede z Miami na západ do města Naples. Tato silnice lemují severní hranici parku a na jeho západním okraji z ní lze odbočit do města Everglades City. Druhou možností je silnice č. 9336 (Main Park Road) vedoucí přes Florida City do města Flamingo. Tato silnice se zanořuje hluboko do nitra parku, který tak máte možnost projet z východu na jihozápad.

Everglades je snadné projet autem, protože podél zmíněných cest je četné množství míst, kde můžete zaparkovat a vydat se pěšky na vyznačené trasy. Ty mají většinou podobu okružních smyček z dřevěného chodníku, jež vám v dané lokalitě představí vzorek typické krajiny a ekosystému. Takto jsou řešené zejména podmačené a zaplavené lokality, jako jsou tisovcové a sladkovodní bažiny. Park je rovinatá krajina, a tak jsou tyto trasy doplněny vyvýšenými pozorovatelnami. Do borových lesů a některých prérijních oblastí se dostanete lesní cestou, ale celé trasy bývají přístupné jen v období sucha. V mnoha lokalitách je k zapůjčení kánoe, což je asi největší dobrodružství a zároveň nejlepší způsob, jak prozkoumat jinak nepřístupné lokality. Neodmyslitelnou součástí návštěvy Everglades je svezení na vrtulovém člunu (anglicky zvaném airboat). Jeho mělký ponor a letecká vrtule umožňují rychlý a šetrný pohyb po bažinách. Plavba na takovémto člunu s průvodcem, který se ve velmi spletité síti porostů dobře vyzná, představuje ideální způsob, jak prozkoumat rozlehlé mangrovové porosty plné tunelových kanálů.

Co a kde pozorovat?

Národní park Everglades je známý velkou rozmanitostí ptačích druhů. Skromnější zdroje uvádějí kolem 360 druhů, zahrnujících jak ty rezidentní, tak migrující. Pro některé z nich jsou podstatná roční období a stanoviště, jiné se vyskytují poměrně

hojně napříč celým parkem. Množství ptáků je tak velké, že nepotřebujete ani dalekohled. Dá se říct, že většina ptáků je k přítomnosti člověka velmi tolerantní, někteří jsou dokonce zcela flegmatictí. Nicméně hezké fotografie zde bez teleobjektivu nepořídíte.

Mokřadní ekosystém předurčuje park k hojnosti brodivých ptáků, kterých se tu udává minimálně 16 různých druhů. Asi nejběžnějším a téměř všudypřítomným je velmi noblesní ibis bílý (*Eudocimus albus*), který si jako zdroj potravy často vybírá raky. Mezi nejběžnějšími volavkami se vyskytuje malá a zavalitá volavka zelenavá (*Butorides virescens*). Tuto volavku je zábavné pozorovat, zároveň však nelze neobdivovat, jak přesná je při lovu ryb. Volavek je v parku na mnoha místech přítomno velké množství, a to jak z hlediska počtu, tak i druhové pestrosti. Svou často načepýřenou hlavou mě fascinovala menší volavka bělostná (*Egretta thula*). Obdivuhodný klid a soustředění byly patrné u volavky velké (*Ardea herodias*). Jde o volavku přítomnou napříč všemi mokřadními ekosystémy Everglades, nejvíce mě však zaujala při lovu ryb v hlubokých tisovcových bažinách. Nádherným brodivým ptákem je kolpík růžový (*Platalea ajaja*), bohužel jsem však neměl to štěstí, abych na něj narazil příliš často, natož abych ho stihl vyfotografovat; vyskytuje se totiž zejména v mangrovových oblastech parku. Podobné je to i v případě ještě daleko vzácnějších plameňáků karibských (*Phoenicopiterus ruber*). Převážně v prérijních mokřadech, ale i kolem mělkých vodních ploch, například v mangrovech, je možné v parku spatřit statného nesyta amerického (*Mycteria americana*). Anhinga americká (*Anhinga anhinga*) se objevuje zejména na větvích při okrajích vodních ploch, a to téměř vždy s roztaženými křídly, a tím pádem i s nezaměnitelnou siluetou. Je to dáno tím, že anhingy mají velmi smáčivé peří, a jelikož loví téměř ponořené ve vodě, musejí si je neustále sušit. Ptákem, kterého jsem potkával snad úplně všude a ve velkém počtu, je kondor havranovitý (*Coragyps atratus*). Tento černý mrchožrout často pozoruje okolí z vyvýšených míst nebo krouží vysoko ve vzduchu. V různých lokalitách má zkušený a trpělivý pozorovatel možnost spatřit velké množství různých ptáků, od kolibříků až po velké dravce. Velmi dobře skryté v temnějších tisovcových bažinách jsou různé sovy, například běžný pušтік proužkovaný (*Strix varia*), naopak na volném prostranství při pobřeží vás upoutá krásná silueta fregatky vznešené (*Fregata magnificens*). Pozorování hejna pelikánů hnědých (*Pelecanus occidentalis*) při lovu bylo asi nejhezčím zážitkem. Pelikáni se hojněji vyskytují v mangrovových oblastech, ale také v okolí větších a hlubších vodních ploch, což se nejčastěji týká sladkovodních bažin v centrální oblasti parku.

Tipy na zajímavá místa pozorování

Pro pozorování zvířat, a tudíž i ptáků, je obecně z mnoha důvodů nejlepší období sucha, tedy zimní měsíce. V tuto dobu se ptáci koncentrují do trvale zaplavených oblastí, k jejich pozorování jsou tedy vhodné všechny trasy vedoucí přes tisovcové a sladkovodní bažiny v centrální části parku. Platí to i pro mangrovy, ale ty nejsou tak snadno dostupné. Chcete-li si vystačit pouze s autem a lokalitami, které zvládnete pěšky, doporučuji vám tyto:

11 Dřevěné chodníky jsou nutnou součástí tras v parku, neboť většina krajiny je po značnou část roku různě hlubokou bažinou

1 Volavka modrošedá (*Egretta caerulea*) často sedává na větvích křovin při okrajích bažin a jiných vodních ploch

- 1) **Anhinga Trail** na začátku parku při silnici č. 9336 je asi 1,2 km dlouhý okruh, kde lze mimo anhingy americké spatřit velké množství brodivých ptáků. Na tomto krátkém úseku půjdete kolem borového lesa, hammocks a bažin s travnatou, ale i vodní plochou.
- 2) **Mahogany Hammock Trail** při silnici č. 9336 je asi 800metrový okruh meandrující v nitru hustého lesa s převládajícími mahagonovými stromy. Vedle řady pěvců se zde velmi často vyskytují také sovy a orli.
- 3) **Long Pine Key Trail** – několik kilometrů dlouhá stezky přístupné ze silnice č. 9336 vedou skrz největší borový les v nitru Everglades.
- 4) Ke konci silnice č. 9336 blízko návštěvnického centra Flamingo se nachází např. **Mrazek Pond**, místo, kde lze vedle kachen a některých brodivých ptáků v určitou dobu během zimních měsíců spatřit také kolpíky růžové.
- 5) **Shark Valley Trail** je dlouhá trasa přístupná ze silnice č. 41 jižním směrem do nitra sladkovodní bažiny a hammocks. Zdejší vodní kanál nabízí možnost vidět mnoho aligátorů, na konci trasy je vysoká pozorovatelná.

Jaroslav Valenta | se profesně věnuje výživě hospodářských zvířat, především drůbeže. Jeho velkou vášní je cestování a fotografování na hobby úrovni. Nejčastěji svůj objekt zaměřuje právě na volně žijící ptáky, mezi nimiž má v největší oblibě ty vodní.

Sleva pro členy ČSO
na eshop.birdlife.cz.

PASSION™ HD SERIES
8×42 | 10×42 | 8,5×50 |
10×50 | 12,5×50 | 15×50

PASSION™ MONO
10×36 HD

PASSION™ ED SERIES
8×32 | 10×32 |
8×42 | 10×42

PASSION™ SD SERIES
8×26 | 10×26 | 8×34 |
10×34 | 8×42 | 10×42

PRÉMIOVÁ POZOROVACÍ OPTIKA GPO

Všechny naše výrobky jsou výsledkem desítek let zkušeností na trhu v kombinaci s německými inženýrskými dovednostmi a důvěryhodnými výrobními partnery - všechny jsou 100% navrženy, zkonstruovány a testovány v Německu. Každý, kdo dnes vyrábí pozorovací optiku, musí přesně vědět, na čem záleží. To je naše poslání.

Napište nám: info@gp-optics.com
Více na: www.gp-optics.com

Designed & Engineered
in Germany

GPO
GERMAN · PRECISION · OPTICS

Zelená domácnost
S VÁMI POMÁHÁME PŘÍRODĚ

je nyní

OBCHOD ČSO

E-shop České společnosti ornitologické

V roce 2010

založili Petr a Zuzana Dobrých unikátní e-shop, který neměl v Česku konkurenci – nejen díky produktům vyvinutým s odborníky, ale hlavně díky osvětě, jak pomáhat přírodě na každé zahradě nebo jen na okenním parapetu.

I po 15 letech příběh pokračuje.

Nyní pod křídly České společnosti ornitologické.

Ochráncům a obdivovatelům přírody nabízíme:

- ptačí budky, od dřevěných po dřevocementové
- špičkové dalekohledy pro pozorování přírody
- krmítka a pítka pro ptáky
- přírodní drogerii a kosmetiku
- hračky a dárkové předměty

Zisky putují na budování ptačích parků a další aktivity ČSO.

Více informací
najdete na:
Obchod.CSO.cz

SEE THE *UNSEEN*

SWAROVSKI
OPTIK

